

ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ
ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ »**

- **ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΤΩΠΟΔΗ**
- **ΜΑΡΙΑ ΣΚΟΥΡΟΥ**
- **ΑΝΔΡΙΑΝΝΑ ΜΑΡΑΓΚΟΥ**

- **ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ**

ΠΑΤΡΑ, 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	8
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	8
1.1 Η ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ «ΚΡΙΣΗ»	8
1.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ»	9
1.3 ΟΙ ΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ	10
1.4 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ	15
1.5 ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΩΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ.....	17
1.6 ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	24
ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	24
2.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ, ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΥΚΛΟΙ.....	24
2.2 ΑΠΟ ΤΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ.....	26
2.3 ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ	28
2.4 ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 100 ΧΡΟΝΙΑ.....	29
2.4.1 ΤΟ ΚΡΑΧ ΤΟΥ 1929.....	29
2.4.2 ΟΙ ΠΕΤΡΕΛΑΪΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 1970.....	31
2.4.3 Η «ΜΑΥΡΗ ΔΕΥΤΕΡΑ» ΤΟΥ 1987	33
2.4.4 1997: Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΙΣ ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ «ΤΙΓΡΕΙΣ»	35
2.4.5 2000: Η «ΦΟΥΣΚΑ» ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ ΥΨΗΛΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ.....	35
2.4.6 2007: Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ SUBPRIMES.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	38
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	38
3.1 Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ Η ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ	38
3.2 Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	43
Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	43
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	43
4.2 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΠΙΣΤΩΣΗΣ ΣΕ ΕΤΑΙΡΙΚΟΥΣ ΠΕΛΑΤΕΣ	43
4.2 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.....	45

4.3 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΡΙΣΚΟΥ ΜΟΧΛΕΥΣΗΣ) ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΚΡΟΥ ΣΗΜΕΙΟΥ.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	49
Η ΚΡΙΣΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ.....	49
5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	49
5.2 ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	49
5.3 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΡΟΣΦΑΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....	62
Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	62
6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	62
6.2 ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	62
6.3 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑ.....	63
6.4 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7.....	76
ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥΣ.....	76
7.1 Η ΤΕΛΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ.....	76
7.2 ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ.....	78
7.3 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ-ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ.....	80
7.4 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ, ΚΑΘΑΡΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΗ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ.....	83
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	91
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	93
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	94

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ελληνική οικονομία αναπτύχθηκε ταχύτατα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και τον εμφύλιο. Η συνεχής σύγκλιση με τις αναπτυγμένες δυτικές χώρες όμως διακόπηκε κατά το 1980 για να ξαναρχίσει το 1995 περίπου. Στα γραφήματα δεξιά, υπάρχει μια ενδεικτική σύγκριση της ανάπτυξης στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες χώρες, με έτη βάσης το 1950 και 1980.

Από το 1965 περίπου η Ελλάδα ξεπερνάει ακόμα και την Γερμανία σε ταχύτητα ανόδου. Αντίθετα μετά το 1980 η Ελλάδα μένει τελευταία, πίσω και από τις αρκετά πιο πλούσιες ΗΠΑ. Η κατάσταση βελτιώνεται λίγο το 1989 και ακόμα περισσότερο τη διετία 1995-1996. Σήμερα το ελληνικό ΑΕΠ κατά κεφαλήν σε μονάδες αγοραστικής δύναμης βρίσκεται περίπου στο 98% του μέσου όρου της ΕΕ25 με ανοδικές τάσεις.

Στις 1 Ιανουαρίου 2002 η Ελλάδα, και οι άλλες έντεκα τότε χώρες της ευρωζώνης απέκτησαν κοινό νόμισμα, το ευρώ. Η ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ έγινε το 2001 μετά την επιτυχή πορεία σύγκλισης των δημοσιονομικών μεγεθών και την ικανοποίηση κατά τη διάρκεια του 2000 των κριτηρίων της συνθήκης του Μάαστριχτ. Το ακαθάριστο προϊόν συνέχισε να αυξάνεται με ρυθμούς άνω του ευρωπαϊκού μέσου όρου εν μέρει λόγω των επενδύσεων σε υποδομές σχετιζόμενες με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, αλλά και λόγω της ευκολίας πρόσβασης σε πιστώσεις για καταναλωτικές δαπάνες. Ωστόσο η Ελλάδα από το 2001 έως και το 2005 βρέθηκε να παραβιάζει το κριτήριο για έλλειμμα κάτω από 3% του Συμφώνου Σταθερότητας (το οποίο έχει σκοπό να διασφαλίζει ότι τα κράτη μετά την ένταξη στην

ευρωζώνη και την ικανοποίηση των κριτηρίων του Μάαστριχτ, συνεχίζουν να τα τηρούν).

Από τα τέλη του 2009 και αρχές 2010, εξαιτίας συνδυασμού διεθνών και τοπικών παραγόντων η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, καθώς έχει το δεύτερο μεγαλύτερο ετήσιο έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού και το δεύτερο μεγαλύτερο δημόσιο χρέος στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το 2009, η Ελλάδα την δεύτερη χαμηλότερη κατάταξη στην ΕΕ σύμφωνα με τον Δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας, ενώ κατατάσσεται 81^η παγκοσμίως. Η χώρα υποφέρει από υψηλά επίπεδα πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς και χαμηλή ανταγωνιστικότητα συγκριτικά με τους Ευρωπαίους εταίρους της.

Ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας γύρισε σε αρνητικό πρόσημο το 2009 για πρώτη φορά από το 1993. Μια ένδειξη της τάσης υπερχρέωσης τα περασμένα χρόνια είναι το γεγονός ότι η αναλογία ιδιωτικών δανείων προς καταθέσεις ξεπέρασε τις 100 μονάδες κατά την διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του έτους 2007.

Η Ελλάδα προσπαθεί να καλύψει το υπερβολικό δημόσιο έλλειμμα της στα ίχνη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Το εργατικό δυναμικό της Ελλάδος φτάνει συνολικά τα 4.9 εκατομμύρια, και είναι το δεύτερο πιο σκληρά εργαζόμενο ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ, μετά την Νότιο Κορέα. Το Κέντρο Ανάπτυξης του Γκρόνιγκεν δημοσίευσε μια έρευνα που αποκάλυπτε ότι μεταξύ του 1995 και του 2005, η Ελλάδα ήταν η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό ωρών εργασίας ανά εργαζόμενο ανάμεσα στα Ευρωπαϊκά έθνη. Οι Έλληνες εργάστηκαν κατά μέσον όρο 1,900 ώρες ανά έτος, ακολουθούμενοι από τους Ισπανούς.

Κατά τις πρώτες εβδομάδες του 2010 παρατηρήθηκε μια ανανεωμένη ανησυχία για το υπερβάλλον δημόσιο χρέος.

Κάποια Ευρωπαϊκά think-tanks όπως το *Οικονομικό Συμβούλιο Καναδά-Ευρώπης* ισχυρίστηκαν ότι η δυσχερής θέση μερικών χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στην οποία περιήλθαν σήμερα είναι το αποτέλεσμα μιας δεκαετίας Κεϊνσιανών πολιτικών δανεισμού που επιδίωξαν τοπικοί διαμορφωτές της πολιτικής από κοινού με αυτάρεσκους κεντρικούς τραπεζίτες της ΕΕ. Πολλοί οικονομολόγοι έχουν προτείνει την επιβολή μιας δέσμης από διορθωτικές πολιτικές για να ελέγξουν το δημόσιο χρέος, όπως την επιβολή δραστικών περιοριστικών μέτρων και ουσιαστικά υψηλότερους φόρους.

Μερικοί υψηλόβαθμοι Γερμανοί πολιτικοί αξιωματούχοι έφτασαν έως το σημείο να πούνε ότι τα επείγοντα μέτρα θα έπρεπε να επιφέρουν σκληρές ποινές στις χώρες που λαμβάνουν την Κοινοτική βοήθεια, όπως η Ελλάδα και η Ιρλανδία. Εντούτοις, τέτοια σχέδια έχουν περιγραφεί ως απαράδεκτες παραβιάσεις της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μελών της ευρωζώνης και απορρίφθηκαν από χώρες στυλοβάτες της ΕΕ όπως η Γαλλία.

Επίσης, ασκήθηκε σκληρή κριτική ενάντια στους κερδοσκόπους για χειραγώγηση των αγορών: η Άγκελα Μέρκελ έχει δηλώσει ότι "οργανισμοί που στηρίχθηκαν με δημόσια κεφάλαια εκμεταλλεύονται την δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα και αλλού".

Τον Απρίλιο του 2010 υπογράφηκε Μνημόνιο με το ΔΝΤ την ΕΕ και την ΕΚΤ ώστε να καλυφθεί η δανειακή ανάγκη της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

1.1 Η ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ «ΚΡΙΣΗ»

Η λέξη κρίση με την έννοια της δυσλειτουργίας ενός οργανισμού συναντάται για πρώτη φορά στην Ιατρική Επιστήμη. Σύμφωνα με τον Ιπποκράτη ο άνθρωπος βρίσκεται σε κατάσταση κρίσης, όταν ασθενεί. Με την ίδια έννοια, δηλαδή αυτή της δυσλειτουργίας συναντάται στην Ιστοριογραφία και δη στον Ηρόδοτο, με τη διαφορά ότι η εν λόγω δυσλειτουργία δεν αναφέρεται σε ασθενείς αλλά σε πολιτισμούς που βρίσκονται σε κατάσταση κατάρρευσης. Πιο συγκεκριμένα ο Ηρόδοτος μιλά για κρίση της κληρονομικής βασιλείας, η οποία οδηγεί αργότερα στην ανάπτυξη της πόλης-κράτους. Επίσης την κατάλυση της Λυδικής αυτοκρατορίας από τους Πέρσες το 545 π. Χ. την αναφέρει ως περίοδο κρίσης.

Τον 16ο αιώνα χρησιμοποιείται ξανά ο όρος στις πολιτικές επιστήμες με την έννοια της δυσλειτουργίας των πολιτικών θεσμών. Από την πολιτική πέρασε στην οικονομική επιστήμη από το Μαρξ το 19^ο αιώνα και χρησιμοποιήθηκε, για να χαρακτηρίσει τη δυσλειτουργία-αρρώστια της οικονομίας, κατά τη διάρκεια της οποίας παρατηρείται μεγάλη έκταση καταστροφή των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομίας¹.

¹ Τάκης Φωτόπουλος, Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης και η οικονομική δημοκρατία ως λύση, στο <http://www.scribd.com/doc/4944695/>

1.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ»

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Όταν λέμε οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λπ. Ο βασικότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, οι οποίες, όταν αυξομειώνονται, συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη.

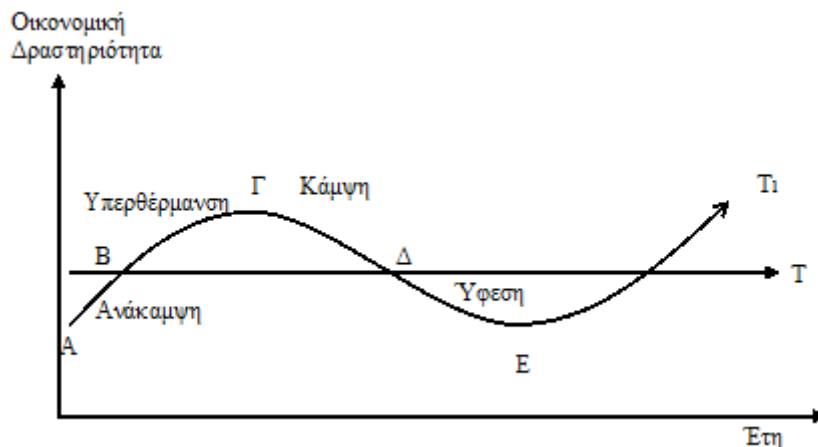
Η οικονομική κρίση αποτελεί τη μία από τις δύο φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων και συγκεκριμένα τη φάση της καθόδου, όταν δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε μια συνεχή συρρίκνωση.

Οι οικονομικές διακυμάνσεις ορίζονται ως οι διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας μέσα σε μια οικονομία. Λέγονται αλλιώς και κυκλικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι. Οι Άγγλοι αποδίδουν το φαινόμενο με τον όρο *business cycles*), ακριβώς για να τονίσουν την ιδιαίτερη βαρύτητα των επενδύσεων στην εξέλιξη του οικονομικού κύκλου. Από πολύχρονες στατιστικές παρατηρήσεις διαπιστώθηκε ότι οι οικονομικοί κύκλοι διαρκούν περίπου από 7 έως 11 χρόνια².

² Κράλογλου, Σ. και Καραγεώργου, Ε. (2008). Γ. Αλογοσκούφης: Έως 28 δισ. ευρώ για την Στήριξη των Τραπεζών. [online]. 15 Οκτωβρίου, διαθέσιμο από: <http://www.capital.gr/news.asp?details=597536>.

1.3 ΟΙ ΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι φάσεις του οικονομικού κύκλου σχηματικά. Ένας κύκλος ΑΕ) αποτελείται από την άνοδο ή οικονομική άνθηση ΑΓ) και την κάθοδο ή οικονομική κρίση ΓΕ). Τόσον η άνοδος όσον και η κάθοδος αποτελούνται από δύο επιμέρους φάσεις. Απ' ότι φαίνεται και στο σχήμα η άνοδος αποτελείται από την ανάκαμψη ΑΒ) και την υπερθέρμανση ΒΓ), ενώ η κάθοδος από την κάμψη ΓΔ) και την ύφεση ΔΕ).

Πηγή: http://www.alfavita.gr/artra/art13_7_9_0703.php

Παρατηρήσεις:

α. Η γραμμή T δείχνει τη μακροχρόνια εξέλιξη της οικονομικής δραστηριότητας της οικονομίας, αν δεν υπήρχαν οικονομικές διακυμάνσεις. Κανονικά θα έπρεπε να έχει κατεύθυνση προς τα πάνω δεξιά, για να δείχνει την τάση για μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη. Έγινε παράλληλη με τον άξονα των ετών για να διευκολύνεται η κατανόηση των φάσεων του οικονομικού κύκλου.

β. Η γραμμή T1 δείχνει την πραγματική εξέλιξη της οικονομικής δραστηριότητας της οικονομίας. Επισημαίνεται ότι δεν πρέπει να παρασυρόμαστε από το σχήμα και να νομίζουμε ότι όλες οι φάσεις του κύκλου έχουν ίση χρονική διάρκεια. Δηλαδή δεν ισχύει $AB=BG=ΓΔ=ΔΕ$. Ούτε ασφαλώς $ΑΓ=ΓΕ$. Η φάση της ανάκαμψης μπορεί να διαρκέσει για παράδειγμα ένα χρόνο, ενώ η φάση της υπερθέρμανσης τρία χρόνια και αντίθετα.

γ. Κατά την άνοδο ΑΓ όλα τα οικονομικά μεγέθη εκτός της ανεργίας και των αποθεμάτων αυξάνονται. Στην αρχή ανάκαμψη) με αργό ρυθμό και στη συνέχεια υπερθέρμανση) με γρηγορότερο.

ε. Κατά τη κάθοδο ΓΕ όλα τα οικονομικά μεγέθη εκτός της ανεργίας και των αποθεμάτων μειώνονται. Στην αρχή κάμψη) με γρήγορο ρυθμό και στη συνέχεια ύφεση) με αργότερο ρυθμό.

Παράγοντες που οδηγούν την οικονομία από την ύφεση στην ανάκαμψη:

α. Η ανισοσκελία που παρατηρείται μεταξύ της συνολικής προσφοράς και συνολικής ζήτησης προϊόντων υπέρ της πρώτης.

Αυτό δε συμβαίνει, γιατί η μείωση της προσφοράς προϊόντων στη περίοδο της ύφεσης είναι τόσο μεγάλη, ώστε ανατρέπεται το ισοζύγιο εις βάρος της προσφοράς και υπέρ της ζήτησης. Η υπερβάλλουσα ζήτηση οδηγεί σε αύξηση των επενδύσεων οι οποίες με τη σειρά τους δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας πράγμα που μεταφράζεται σε νέα αύξηση της ζήτησης εξαιτίας των μισθών που χορηγούνται στους εργαζόμενους που με τη σειρά της αυξάνει πάλιν τις επενδύσεις κοκ. Αυτή λοιπόν η συνεχής αυξητική αλληλεπίδραση της συνολικής ζήτησης

και της συνολικής επένδυσης δημιουργεί τα λεγόμενα πολλαπλασιαστικά και επιταχυντικά φαινόμενα τα οποία αυξάνουν συνεχώς την οικονομική δραστηριότητα εντός της οικονομίας.

β. Η τεχνολογία και οι καινοτομίες.

Πολλές φορές στην ιστορία της οικονομικής εξέλιξης τα πιο πάνω αναφερθέντα πολλαπλασιαστικά και επιταχυντικά φαινόμενα προήλθαν όχι από μια υπερβάλλουσα ζήτηση αλλά από μία αρχική αύξηση των επενδύσεων εξαιτίας της εξέλιξης της τεχνολογίας και των καινοτομιών.

Τέτοιες ωθήσεις στις επενδύσεις είχαμε το 19^ο αιώνα με την είσοδο της μηχανής στην παραγωγική διαδικασία και στον 20^ο με την είσοδο των ηλεκτρονικών υπολογιστών και κυρίως με τη διάδοση του Ιντερνέτ.

γ. Η επεκτατική πολιτική του κράτους.

Πολλές φορές ιδιαίτερα αν η οικονομική ύφεση δεν είναι ιδιαίτερα έντονη η οικονομία ενδέχεται να οδηγηθεί στην ανάκαμψη από παρεμβατικά μέτρα του κράτους τα οποία γίνονται με σκοπό την ενίσχυση είτε των επενδύσεων π.χ. δημόσια έργα, μείωση του επιτοκίου), είτε της ζήτησης π.χ. μείωση των φόρων) κ.λπ.

δ. Τυχαία γεγονότα

Πολύ σπάνια τυχαία γεγονότα δυνατόν να οδηγήσουν την οικονομία στην ανάκαμψη όπως π.χ. ένας μαζικός επαναπατρισμός πληθυσμού ή μια μαζική είσοδος ξένων επενδύσεων κ.λπ.

Παράγοντες που οδηγούν την οικονομία από την υπερθέρμανση στην κάμψη:

α. Η ανισοσκέλεια που παρατηρείται μεταξύ της συνολικής προσφοράς και συνολικής ζήτησης προϊόντων εις βάρος της δεύτερης.

Η υπερβολική αύξηση των επενδύσεων κατά την περίοδο της υπερθέρμανσης δημιουργεί μια υπερπροσφορά προϊόντων η οποία, αφού

δε μπορεί να απορροφηθεί έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση των επενδύσεων. Η μείωση των επενδύσεων προκαλεί ανεργία που μεταφράζεται σε μείωση των μισθών άρα και της συνολικής ζήτησης. Σ' αυτή την περίπτωση τα πολλαπλασιαστικά και επιταχυντικά φαινόμενα λειτουργούν προς την αντίθετη κατεύθυνση έτσι ώστε να σπρώχνουν την οικονομική δραστηριότητα συνεχώς προς τα κάτω.

β. Η περιοριστική πολιτική του κράτους

Πολλές φορές το κράτος στην προσπάθεια του να καταπολεμήσει τον πληθωρισμό που παρατηρείται στην περίοδο της υπερθέρμανσης της οικονομίας με μέτρα όπως π.χ. η αύξηση του επιτοκίου, η αύξηση των φόρων κ.λπ. οδηγεί σε μείωση των επενδύσεων σπρώχνοντας έτσι την οικονομία γρηγορότερα στην κρίση.

γ. Τυχαία γεγονότα

Πολύ σπάνια τυχαία γεγονότα δυνατόν να οδηγήσουν την οικονομία στην κάμψη όπως π.χ. μια μαζική μετανάστευση πληθυσμού, μια μαζική έξοδος επενδύσεων από τη χώρα λόγω πολιτικής αστάθειας κ.λπ.³

Για να γίνει κατανοητή η διεργασία δημιουργίας οικονομικών κύκλων, δηλαδή ανόδων και καθόδων της οικονομικής δραστηριότητας εντός της οικονομίας, θα πρέπει κατά την άποψη μου, να γίνει κατανοητή αυτή η περίφημη ανισοσκέλεια που δημιουργείται μεταξύ της συνολικής ζήτησης και της συνολικής προσφοράς. Είδαμε λίγο πιο πάνω ότι κατά την άνοδο του οικονομικού κύκλου όλα τα οικονομικά μεγέθη εκτός της ανεργίας και των αποθεμάτων αυξάνουν. Επομένως αυξητική είναι και η τάση τόσο της προσφοράς όσο και της ζήτησης. Ενώ λοιπόν σε όλη τη διαδικασία ανόδου η ζήτηση είναι μεγαλύτερη της προσφοράς έρχεται μία χρονική στιγμή που αυτό ανατρέπεται. Αυτό συμβαίνει γιατί η

³ Πουρναράκης, Ε. Δ. και Χατζηκωνσταντίνου, Γ.Θ. (1999), *Αρχές Οικονομικής*, Εκδόσεις ΑΝΙΚΟΥΛΑ, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

ταχύτητα με την οποία αυξάνεται η προσφορά είναι μεγαλύτερη από την ταχύτητα με την οποία αυξάνεται η ζήτηση. Ας μη ξεχνάμε ότι πίσω από την προσφορά κρύβονται οι επενδύσεις και πίσω από τη ζήτηση τα εισοδήματα. Με ένα απλό παράδειγμα νομίζω ότι πολύ εύκολα αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό. Ας υποθέσουμε ότι ένας φούρνος παράγει 100 ψωμιά και ικανοποιεί ακριβώς τη ζήτηση 100 ψωμιών. Αν η ζήτηση αυξηθεί κατά 20% τότε ο φούρναρης είναι υποχρεωμένος να κατασκευάσει νέο φούρνο που σημαίνει αύξηση της επένδυσης κατά 100%. Γιατί το κάνει αυτό; Μα ακριβώς επειδή η οικονομία βρίσκεται σε άνοδο, επικρατεί κλίμα αισιοδοξίας και ο φούρναρης τρέχει να προλάβει τη νέα αύξηση της ζήτησης ώστε να έχει μεγαλύτερα κέρδη. Το ίδιο φαινόμενο αλλά προς την αντίθετη κατεύθυνση συμβαίνει στην κάθοδο.

Η ταχύτητα με την οποία μειώνεται η προσφορά είναι μεγαλύτερη εκείνης με την οποία μειώνεται η ζήτηση. Ας υποθέσουμε ότι ο φούρναρης έχει δύο φούρνους με την ίδια όπως και πιο πάνω δυναμικότητα και ικανοποιεί ζήτηση 130 ψωμιών. Αν η ζήτηση μειωθεί στα 90 ψωμιά ο φούρναρης θα πρέπει να θέσει σε αχρησία τον ένα από τους δύο φούρνους απολύοντας το μισό περίπου προσωπικό του. Βλέπουμε δηλαδή ότι μια αρχική μείωση της ζήτησης κατά 25% επέφερε μια μείωση στην επένδυση κατά 100%⁴.

⁴ Βαβούρας, Ι.Σ. (1998), *Οικονομική πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

1.4 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

Λαμβάνοντας υπόψη τα τρία βασικότερα οικονομικά μεγέθη της οικονομίας που είναι οι επενδύσεις, οι τιμές πληθωρισμός) και η απασχόληση ανεργία) τα κυριότερα χαρακτηριστικά των φάσεων είναι:

A. Ανάκαμψη

α. Αύξηση των επενδύσεων

Επειδή στο στάδιο της ύφεσης η προσφορά προϊόντων μειώνεται τόσο πολύ έρχεται ένα χρονικό σημείο όπου η συνολική ζήτηση υπερβαίνει τη συνολική προσφορά. Αυτό οδηγεί σε μία αύξηση των επενδύσεων η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε μία νέα αύξηση της ζήτησης λόγω της αύξησης των μισθών.

β. Μείωση της ανεργίας

Η μείωση της ανεργίας έρχεται σα φυσικό επακόλουθο της αύξησης των επενδύσεων.

γ. Φυσιολογικός πληθωρισμός

Μια μικρή αύξηση των τιμών αποτελεί επίσης φυσικό επακόλουθο της αύξησης της ζήτησης. Όταν μιλάμε για φυσιολογικό πληθωρισμό εννοούμε μια αύξηση των τιμών της τάξεως μέχρι και 2%. Παλαιότερα το όριο έφτανε μέχρι και το 3%. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι και τα τρία προαναφερθέντα μεγέθη αυξάνονται συγκρατημένα εξαιτίας της επιφυλακτικότητας που επικρατεί στην ψυχολογία τόσο των επενδυτών όσο και των καταναλωτών αφού είχαν άσχημες εμπειρίες στην περίοδο της ύφεσης.

B. Υπερθέρμανση

α. Υπερβολική αύξηση των επενδύσεων υπερεπενδύσεις)

Τα πολλαπλασιαστικά φαινόμενα που δημιουργούνται εντός της οικονομίας οδηγούν σε υπεραισιοδοξία τους επιχειρηματίες οι οποίοι προβαίνουν σε αλόγιστες επενδύσεις.

β. Φυσιολογική ανεργία

Εξαιτίας των υπερεπενδύσεων η οικονομία πλησιάζει ή και φτάνει στη πλήρη απασχόληση. Η κυκλική ανεργία τείνει να μηδενιστεί και η μόνη μορφή ανεργίας που υπάρχει είναι αυτή που δεν εξαρτάται από τις επενδύσεις αλλά από άλλους παράγοντες όπως π.χ. η ανεργία τριβής, η εποχιακή και η τεχνολογική.

γ. Έντονος πληθωρισμός

Το γεγονός ότι η ανεργία μειώνεται στο ελάχιστο και ο συντελεστής εργασία σπανίζει οδηγεί σε μεγάλες αυξήσεις στους μισθούς με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται έντονα πληθωριστικά φαινόμενα.

Γ. Κάμψη

α. Μείωση των επενδύσεων

Η υπερβολική αύξηση των επενδύσεων κατά την περίοδο της υπερθέρμανσης, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, δημιουργεί μια υπερπροσφορά προϊόντων η οποία αφού δε μπορεί να απορροφηθεί έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση των επενδύσεων.

β. Εμφάνιση της κυκλικής ανεργίας

Φυσικό επακόλουθο της μείωσης των επενδύσεων είναι η εμφάνιση της κυκλικής, όπως αποκαλείται ανεργίας.

γ. Πτώση των τιμών των προϊόντων

Εξαιτίας της ανεργίας προκύπτει μείωση των μισθών, η συνολική αγοραστική δύναμη της οικονομίας μειώνεται πράγμα που οδηγεί σε μείωση των τιμών.

Δ. Ύφεση

α. Περαιτέρω μείωση των επενδύσεων

Εξαιτίας των πιο πάνω εξελίξεων έρχεται η χρονική στιγμή όπου η οικονομία εισέρχεται πλέον και επίσημα στο στάδιο της ύφεσης πράγμα που οδηγεί σε περαιτέρω συρρίκνωση των επενδύσεων.

β. Εκτεταμένη ανεργία

Η συρρίκνωση των επενδύσεων έχει σαν φυσικό επακόλουθο την αύξηση της ήδη υπάρχουσας ανεργίας

γ. Περαιτέρω πτώση των τιμών

Η ανεπαρκής ζήτηση αγαθών εξαιτίας της εκτεταμένης ανεργίας οδηγεί σε νέα πτώση των τιμών. Αυτό θα γίνεται μέχρι του σημείου που η συνολική πλέον προσφορά προϊόντων θα έχει μειωθεί τόσο πολύ ώστε να ανατραπεί το ισοζύγιο εις βάρος της προσφοράς και υπέρ της ζήτησης. Η υπερβάλλουσα αυτή σε σχέση με την προσφορά ζήτηση θα οδηγήσει την οικονομία στην ανάκαμψη έτσι ώστε να ξεκινήσει ένας νέος οικονομικός κύκλος⁵.

1.5 ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΩΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

Οι οικονομικές διακυμάνσεις οφείλονται τόσο σε μη οικονομικούς παράγοντες (εξωγενείς) όσο και σε οικονομικούς (ενδογενείς). Οι εξωγενείς παράγοντες είναι απρόοπτα γεγονότα που βρίσκονται έξω από το πλέγμα λειτουργίας της οικονομίας, αλλά εμφανιζόμενα εισέρχονται εντός του οικονομικού συστήματος και αυξομειώνουν την οικονομική δραστηριότητα, ανάλογα με την περίπτωση. Τέτοιοι παράγοντες είναι οι

⁵ Τάκης Φωτόπουλος, Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης και η οικονομική δημοκρατία ως λύση, στο <http://www.scribd.com/doc/4944695/>

πόλεμοι, οι θεομηνίες, οι σεισμοί, οι πλημμύρες κ.λπ. Οι διακυμάνσεις που προκαλούνται από τέτοια γεγονότα λέγονται απρόοπτες ή τυχαίες ή άρρυθμες, γιατί δεν ακολουθούν την πορεία των κανονικών οικονομικών κύκλων και είναι συνήθως περιορισμένης γεωγραφικής εμβέλειας. Οι απρόοπτες διακυμάνσεις είναι δυσκολότερο να ερευνηθούν, γιατί δεν διέπονται από συγκεκριμένους νόμους εξέλιξης τους.

Οι ενδογενείς παράγοντες είναι εκείνοι που δημιουργούνται και επενεργούν εντός του υπάρχοντος οικονομικού συστήματος. Τέτοιοι παράγοντες είναι η υπερβολική αύξηση των επενδύσεων κατά τη φάση της υπερθέρμανσης, η μειωμένη αγοραστική δύναμη του πληθυσμού σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, η διακύμανση της προσφοράς χρήματος εντός της οικονομίας, η διακύμανση του επιτοκίου, η αναρχία της παραγωγής, ο επιταχυντής μια αρχική μεταβολή του εισοδήματος (επιφέρει μια μεγαλύτερη μεταβολή στην επένδυση), ο πολλαπλασιαστής (επιφέρει μια αρχική μεταβολή της επένδυσης επιφέρει μια μεγαλύτερη μεταβολή στο εισόδημα), η ψυχολογία του επιχειρηματία, οι μεταβολές στην οριακή αποδοτικότητα του κεφαλαίου, η πτώση του μέσου ποσοστού του κέρδους κ.λπ.

1.6 ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

α. Φιλελευθερισμός Κλασική Σχολή-Adam Smith)

Οι κλασικοί οικονομολόγοι πίστευαν ότι η οικονομία ισορροπεί πάντα σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης. Επομένως δεν πίστευαν ότι στην οικονομία μπορούν να ενσκήψουν οικονομικές κρίσεις με την έννοια που αναπτύξαμε πιο πάνω. Η άποψη τους αυτή προέκυπτε από το γεγονός ότι πίστευαν ότι οποιεσδήποτε ανισορροπίες είτε ανεργίας είτε

πληθωρισμού παρουσιάζονταν εντός της οικονομίας είχαν προσωρινό χαρακτήρα εξαιτίας του ότι η ελεύθερη οικονομία έχει την ιδιότητα να αυτορυθμίζεται μέσω του μηχανισμού των τιμών. Πρόκειται για το «αόρατο χέρι» του Adam Smith, που οδηγεί αυτόματα την οικονομία σε ισορροπία και μάλιστα μια ισορροπία με την οικονομία να βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης. Επομένως οι κρίσεις που κατά περιόδους ενσκήπτουν αφορούν τη βραχυχρόνια περίοδο και προέρχονται από παρεμβάσεις που διαταράσσουν προσωρινά τον αυτορρυθμιζόμενο χαρακτήρα του συστήματος.

β. Κεϋνσιανισμός

Ο Κέϋνς άσκησε δριμεία κριτική στην κλασική θεωρία υποστηρίζοντας ότι η οικονομία ισορροπεί και σε κατάσταση υποαπασχόλησης. Και αυτό μπορεί να οφείλεται σε λόγους που έχουν σχέση με το χρηματικό κεφάλαιο το οποίο προτιμά να λιμνάζει και να μη κατευθύνεται σε επενδύσεις, αν δεν βλέπει ελκυστική προοπτική κέρδους. Σ' αυτή την περίπτωση, υποστήριξε ο Κέϋνς, το κράτος πρέπει να επεμβαίνει στην οικονομία και να αυξάνει την ενεργό ζήτηση με δημόσια έργα, ακόμη και αν αυτό προκαλεί αυξήσεις στα δημοσιονομικά ελλείμματα. Με τις κρατικές επενδύσεις αυξάνεται η απασχόληση, τα καινούργια εισοδήματα τονώνουν με τη σειρά τους τη ζήτηση, και το πολλαπλασιαστικό αυτό αποτέλεσμα ανορθώνει την οικονομία. Ο Κέϋνς απέδωσε λοιπόν τις κρίσεις στην μειωμένη απόδοση των επενδύσεων σύμφωνα με τις προσδοκίες των επενδυτών. Αυτή τη μειωμένη σύμφωνα με τις προσδοκίες απόδοση την ονόμασε οριακή αποδοτικότητα του κεφαλαίου. Στη Γενική Θεωρία του, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001, σελ.333) τονίζει χαρακτηριστικά τα εξής: «Ο ουσιαστικός χαρακτήρας

του οικονομικού κύκλου.....οφείλεται κυρίως στον τρόπο με τον οποίο κυμαίνεται η οριακή αποδοτικότητα του κεφαλαίου».

γ. Νεοφιλελευθερισμός Σχολή του Σικάγου - Μίλτων Φρίντμαν)

Ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί τη μετεξέλιξη του κλασικού φιλελευθερισμού και τη μεταφορά του στις σύγχρονες οικονομικές συνθήκες. Πρωτοεμφανίστηκε στη δεκαετία του '70 στις ΗΠΑ από τον καθηγητή Μίλτων Φρίντμαν ο οποίος θεωρείται ιδρυτής της λεγόμενης «Σχολής του Σικάγου». Ο Φρίντμαν αμφισβήτησε την αποτελεσματικότητα των κρατικών ρυθμίσεων, άσκησε δριμυία κριτική στον κρατικό παρεμβατισμό του Κέννεντυ, τόνισε το ρόλο των αγορών και υποστήριξε, όπως και οι κλασικοί, ότι –με λιγότερες εξαιρέσεις– οι αγορές αυτορυθμίζονται.

Ο Φρίντμαν πίστευε ότι οι διακυμάνσεις της ποσότητας του χρήματος εντός της οικονομίας προκαλούν είτε αυξήσεις είτε πτώση στις τιμές των προϊόντων. Εφόσον λοιπόν διαχειριστής του χρηματικού όγκου είναι το κράτος, αυτό ευθύνεται για τα απορυθμιστικά φαινόμενα και επομένως για τις οικονομικές κρίσεις. Το κράτος σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομία ούτε με επεκτατικές ούτε με περιοριστικές πολιτικές αλλά να περιορίζεται στο να επιβλέπει μόνο την ετήσια μικρή ποσοστιαία αύξηση του αναγκαίου χρηματικού όγκου και να αφήνει τα υπόλοιπα στην επενέργεια των νόμων της αγοράς και στον αυτορυθμιζόμενο χαρακτήρα του καπιταλιστικού συστήματος⁶.

⁶ Κράλογλου, Σ. και Καραγεώργου, Ε. (2008). Γ. Αλογοσκούφης: Έως 28 δισ. ευρώ για την Στήριξη των Τραπεζών. [online]. 15 Οκτωβρίου, διαθέσιμο από: <http://www.capital.gr/news.asp?details=597536>.

δ. Μαρξισμός

Ο Μαρξ θεωρεί την οικονομική κρίση ως τη βασική παθογένεια του καπιταλιστικού συστήματος. Μέσα από τις σελίδες του περίφημου «Κομμουνιστικού Μανιφέστου» διακήρυττε σχετικά με τις κρίσεις τα εξής: «Στις κρίσεις ξεσπά μια κοινωνική επιδημία, που σε κάθε άλλη προηγούμενη εποχή, θα φαινότανε σαν παραλογισμός, η επιδημία της υπερπαραγωγής. Η κοινωνία ξαφνικά βρίσκεται ριγμένη πίσω, σε κατάσταση στιγμιαίας βαρβαρότητας, θα έλεγε κανείς ότι ένας λιμός, ένας γενικός πόλεμος ερήμωσης της έκοψε όλα τα μέσα ύπαρξης. Η βιομηχανία, το εμπόριο φαίνονται εκμηδενισμένα». Είναι χαρακτηριστικές οι λέξεις που χρησιμοποιεί ο Μαρξ σ' αυτή την περίπτωση. Χαρακτηρίζει την κρίση ως επιδημία της κοινωνίας ή ακόμα χειρότερα ως λιμό.

Παρόλο που η μαρξιστική θεωρία για τις οικονομικές κρίσεις προηγήθηκε χρονικά και του νεοφιλελευθερισμού και του κεϋνσιανισμού, εντούτοις την αναφέρω τελευταία, γιατί τη θεωρώ την ως τα σήμερα πειστικότερη θεωρία ερμηνείας του οικονομικού κύκλου.

Η βασική αίτια των οικονομικών κρίσεων σύμφωνα με το Μαρξ οφείλεται στη βασική αντίφαση του καπιταλιστικού συστήματος ανάμεσα στον κοινωνικό χαρακτήρα της παραγωγής από τη μια και στην ατομική μορφή της ιδιοποίησης από την άλλη. Ο κοινωνικός χαρακτήρας της παραγωγής απαιτεί τη συνειδητή ρύθμιση των οικονομικών συναλλαγών. Για να μπορούν να πωλούνται όλα τα εμπορεύματα που παράγονται θα πρέπει να υπάρχουν εντός της οικονομίας αυστηρά καθορισμένες αναλογίες ανάμεσα στην παραγωγή και την κατανάλωση. Ωστόσο, η ατομική ιδιοποίηση των μέσων παραγωγής και των παραγομένων εμπορευμάτων αποκλείει τη δυνατότητα της σχεδιασμένης ανάπτυξης της οικονομίας. Ο κάθε

μεμονωμένος καπιταλιστής, κυνηγώντας το κέρδος, προσπαθεί ακριβώς στην επιχείρησή του και ακριβώς στην καθορισμένη στιγμή να παράξει και να ρίξει στην αγορά όσο περισσότερα εμπορεύματα μπορεί. Με τον ίδιο τρόπο ενεργούν και όλοι οι υπόλοιποι καπιταλιστές. Επιδιώκοντας να αυξήσουν τα κέρδη τους λοιπόν διευρύνουν συνεχώς την παραγωγή και ρίχνουν στην αγορά όλο και νέες ποσότητες εμπορευμάτων, ελπίζοντας ότι αυτά θα πουληθούν. Ως σύνολο οι καπιταλιστές, ενδιαφέρονται να διευρύνεται ή αγοραστική ικανότητα των μαζών έτσι ώστε να πωλούνται τα προϊόντα τους. Ο κάθε καπιταλιστής όμως ξεχωριστά στη προσπάθειά του να αυξήσει το κέρδος του επιδιώκει να περιορίσει το μισθό των εργατών του, αφού ο μισθός αποτελεί ένα βασικό συστατικό στοιχείο του κόστους παραγωγής του. Οι εργάτες, όμως, είναι οι βασικοί αγοραστές των τελικών προϊόντων της καπιταλιστικής παραγωγής. Όσο μικρότερους μισθούς έχουν, τόσο λιγότερα εμπορεύματα μπορούν να απορροφήσουν. Έτσι εμφανίζεται η αντίθεση ανάμεσα στην απεριόριστη συσσώρευση του κεφαλαίου που οδηγεί στην υπερπροσφορά προϊόντων και στην περιορισμένη αγοραστική ικανότητα των μαζών που οδηγεί στο να μένουν απούλητες μεγάλες ποσότητες προϊόντων. Όταν λοιπόν η προσφορά ξεπερνάει τη ζήτηση σε μεγάλο βαθμό προκαλεί μαζική πτώση των παραγγελιών και σημαντική μείωση της τρέχουσας παραγωγής.

Η έλλειψη αυτή των πωλήσεων και η πτώση της τρέχουσας παραγωγής, οδηγούν στη συσσωρευτική κίνηση της κρίσης που μεταφράζεται σε πτώση των επενδύσεων, της παραγωγής, της απασχόλησης, των μισθών κ.λπ. Η πτώση του μέσου ποσοστού του κέρδους των επιχειρήσεων οδηγεί σε αλληπάλληλες μειώσεις των επενδύσεων που είναι το κύριο χαρακτηριστικό των κρίσεων.

Επιγραμματικά τα αίτια των οικονομικών κρίσεων σύμφωνα με το Μαρξ είναι τα εξής:

- α. Η υπερσυσσώρευση κεφαλαίων
- β. Η υποκατανάλωση των μαζών
- γ. Η αναρχία της παραγωγής
- δ. Η πτώση του μέσου ποσοστού του κέρδους⁷

⁷ Τάκης Φωτόπουλος, Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης και η οικονομική δημοκρατία ως λύση, στο [http://www.scribd.com/doc/4944695/-](http://www.scribd.com/doc/4944695/)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

2.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ, ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΥΚΛΟΙ

Το Νοέμβρη του 1923 ένα καρβέλι ψωμί στοίχιζε στο Βερολίνο 428 δισεκατομμύρια μάρκα. Και να τα είχε κάποιος, θα χρειαζόταν ένα καρότσι για να τα κουβαλήσει στον φούρνο της γειτονιάς! Πώς συνέβη αυτό; Εάν δούμε τα στατιστικά στοιχεία της εποχής παρατηρούμε ότι η συνολική ποσότητα μάρκων στη Γερμανική Δημοκρατία της Βαϊμάρης (η ονομασία με την οποία είναι γνωστή η Γερμανία από το 1918 μέχρι την άνοδο των Ναζί στην εξουσία) αυξήθηκε από 33 δισεκατομμύρια το 1918 σε 608 τετράκις εκατομμύρια το 1923. Βέβαια είναι προφανές ότι αυτή η κρίση του Γερμανικού νομισματικού συστήματος είχε να κάνει με το γεγονός ότι το 1918 η Γερμανία έχασε τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, παραδόθηκε και υποχρεώθηκε να πληρώνει βαρύτατες πολεμικές αποζημιώσεις.

Όμως είναι εξ ίσου προφανές ότι οι κρίσεις υπερ-πληθωρισμού (σαν αυτή που κατέστρεψε το Γερμανικό νομισματικό σύστημα στη δεκαετία του 1920) δεν εξηγούνται από τις πολεμικές ήττες. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 ο πληθωρισμός στην Τουρκία ξεπερνούσε κατά μέσο όρο το 40% ενώ στο Ισραήλ έφτασε το 116% και στη Βραζιλία το 199%. Αλλά και στις ανεπτυγμένες χώρες ο πληθωρισμός άγγιξε το 20% στη διάρκεια της δεκαετίας του 1970. Τέτοιες βίαιες αλλαγές στο επίπεδο των τιμών υποδηλώνουν πως κάτι δεν πάει καλά με την οικονομία. Αντικατοπτρίζουν κρίσεις του οικονομικού συστήματος.

Γιατί θεωρείται ο πληθωρισμός ένδειξη κρίσης μιας οικονομίας; Θεωρητικά, από μόνος του ο πληθωρισμός δεν αποτελεί πρόβλημα. Αν

για παράδειγμα κάθε μήνα όλες οι τιμές, οι μισθοί, τα ενοίκια, τα κέρδη, οι αποσβέσεις, οι συντάξεις, τα επιδόματα κλπ. ανεβαίνουν κατά 1%, τότε ο ετήσιος πληθωρισμός θα ισούται με 12% και δεν θα αλλάζει τίποτα το πραγματικό (ή το ουσιαστικό) εφόσον η παραγόμενη ποσότητα προϊόντων, η απασχόληση, και οι επενδύσεις (ως ποσοστό του ΑΕΠ) παραμένουν στο ίδιο επίπεδο. Το μόνο που θα αλλάζει είναι η ονομαστική (αλλά όχι η πραγματική/σχετική) αξία του κάθε τι, π.χ. των συντάξεων, των πορτοκαλιών κλπ). Το πρόβλημα όμως είναι ότι οι κρίσεις του νομισματικού συστήματος συνήθως σημαίνουν ότι όλα αυτά τα πραγματικά μεγέθη δεν παραμένουν στο ίδιο επίπεδο αλλά αντίθετα «υποφέρουν» και αυτά.

Για παράδειγμα, από το 1929 μέχρι το 1933 το επίπεδο τιμών στις ΗΠΑ έπεσε κατά 25%. Ένα φαινόμενο που είναι το αντίθετο ακριβώς του πληθωρισμού. Τί το κακό έχει η πτώση των τιμών; Εάν ήταν απλώς να πέφτουν οι τιμές δεν θα υπήρχε κανένα πρόβλημα. Εάν όμως δούμε τι συνέβη στην παραγωγή, στο ΑΕΠ, των ΗΠΑ θα ξαφνιαστούμε: Το ΑΕΠ των ΗΠΑ το 1929 ανερχόταν στα 104.4 δισεκατομμύρια δολάρια. Την επόμενη χρονιά έπεσε στα 95.1 δισεκατομμύρια. Το 1933 είχε καταβαραθρωθεί στα 74.2 δισεκατομμύρια.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι, μέσα σε τέσσερα χρόνια, η παραγωγή των ΗΠΑ είχε μειωθεί κατά 29%! Όλη η ανάπτυξη που χρειάστηκε πάνω από δύο δεκαετίες σκληρής δουλειάς, εξανεμίστηκε μέσα σε μερικά χρόνια. Ταυτόχρονα η ανεργία ανήλθε από το 3.1% μόλις του εργατικού δυναμικού της χώρας το 1929 στο 24.7% το 1933. Αυτή η κρίση ονομάστηκε ως η Μεγάλη Κρίση του Μεσοπολέμου ή της δεκαετίας του 1930. Πράγματι, η κρίση αυτή ήταν τεράστια και πήρε πολύ γρήγορα παγκόσμιες διαστάσεις.

Στη Βρετανία οι τιμές έπεσαν και εκεί μεταξύ του 1929 και του 1933 κατά 8% περίπου και η ανεργία ανέβηκε, την ίδια εποχή, από το 7.2%

στο 13.9%. Στην Γερμανία η ανεργία που το 1929 ανερχόταν στο 5.9%, το 1933 άγγιξε το 15%. Στη Δανία από 8% το 1929 πετάχτηκε στο 14.5% το 1933. Στον Καναδά και στην Αυστραλία οι αντίστοιχες αυξήσεις οδήγησαν την ανεργία από το 2.9% και το 8.2% το 1929 στο 19.3% και στο 17.4% αντίστοιχα το 1933. Ακόμα και στο Βέλγιο, που ουσιαστικά δεν αντιμετώπιζε πρόβλημα ανεργίας το 1929 (ποσοστό 0.8%), το 1933 η ανεργία βρισκόταν στο 10.3% του εργατικού δυναμικού. Πράγματι επρόκειτο για μια κρίση τεραστίου βάθους και έκτασης.

Ποιά είναι τα αίτια των κρίσεων; Αυτό το ερώτημα δημιουργεί μεγάλες διαφωνίες στους κόλπους της οικονομικής επιστήμης. Πιο συγκεκριμένα , υπήρξε μεγάλη αντιδικία του John Maynard Keynes με τους συναδέλφους του), . Οι απόψεις για τα αίτια των κρίσεων και για το πως πρέπει να αντιμετωπιστούν δίστανται. Και δεν είναι μόνο ο Keynes εναντίον της λεγόμενης κλασικής σχολής. Υπάρχει και η σχολή σκέψης που ακολουθεί τις θεωρητικές θέσεις του Karl Marx, εκείνη που έχει ταυτιστεί με τους λεγόμενους νεο-κλασικούς, η Αυστριακή σχολή κοκ⁸.

2.2 ΑΠΟ ΤΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

Οι κοινωνίες της αγοράς είναι τέκνα μιας τεράστιας κρίσης: την κρίση του φεουδαρχικού συστήματος η οποία γέννησε τη βιομηχανική επανάσταση. Μάλιστα η επανάσταση αυτή των μέσων και της κοινωνικής οργάνωσης της παραγωγής δεν οδήγησε σχεδόν ποτέ στην οικονομική ηρεμία. Οι πρώτες δεκαετίες της βιομηχανικής επανάστασης χαρακτηρίστηκαν από χάος, πείνα, εξαθλίωση αλλά και ταυτόχρονα από ανάπτυξη, συσσώρευση κεφαλαίου, τεχνολογική πρόοδο ..

Εκεί που τα πράγματα έδειχναν ότι, τουλάχιστον την κοιτίδα της βιομηχανικής επανάστασης (στη Βρετανία), όδευαν προς την

⁸ Βαβούρας, Ι.Σ. (1998), *Οικονομική πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

ομαλοποίηση, οι Γαλλο-Βρετανικοί πόλεμοι οδήγησαν την οικονομία σε κρίση. Ο αποκλεισμός της Βρετανίας από την ηπειρωτική Ευρώπη διέκοψε το εμπόριο, έσπρωξε τις τιμές των εισαγόμενων στη Βρετανία προϊόντων στα ύψη, και ανέκοψε την ανάπτυξη. Μετά από τις επαναστάσεις του 1848 η Ευρωπαϊκή οικονομία πέρασε μια περίοδο ανάκαμψης η οποία όμως διεκόπη από μια νέα κρίση προς τα τέλη του 19ου αιώνα. Οι πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα χαρακτηρίστηκαν από ιδιαίτερους ρυθμούς ανάπτυξης (τουλάχιστον στις ΗΠΑ) οι οποίοι όμως, έδωσαν τη θέση τους στην Μεγάλη Κρίση που ξέσπασε μετά την πτώση του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης τον Οκτώβριο του 1929.

Πέρασαν δέκα χρόνια για να ανακάμψει η παγκόσμια οικονομία, μία ανάκαμψη που συνέπεσε (και πολλοί υποστηρίζουν ότι αυτή η σύμπτωση δεν ήταν τυχαία) με την έκρηξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Μετά τον πόλεμο οι περισσότερες οικονομίες γεύτηκαν την μακρύτερη περίοδο ανάπτυξης στην ιστορία των κοινωνιών της αγοράς – του καπιταλισμού. Από το 1950 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1970, οι οικονομίες αναπτύσσονταν με χαμηλά ποσοστά ανεργίας και πληθωρισμού. Όμως οι πετρελαϊκές κρίσεις του 1972 και 1979 έδωσαν το έναυσμα για τον στασιμο-πληθωρισμό (δηλαδή ταυτόχρονα υψηλό πληθωρισμό και ανεργία) της δεκαετίας του 1970. Το ποσοστό της ανεργίας στις ανεπτυγμένες χώρες έφτασε σε ύψη που θύμιζαν τη Μεγάλη Κρίση του Μεσοπολέμου στην περίοδο 1981-83⁹.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 παρατηρήθηκε μια σημαντική βελτίωση των δεικτών (παρόλο που η ανεργία δεν υποχώρησε αρκετά). Οι οικονομίες αναπτύχθηκαν και πάλι, ο πληθωρισμός υποχώρησε και τα Χρηματιστήρια έζησαν μεγάλες δόξες (καθώς οι τιμές των μετοχών

⁹ Σταμάτης, Γ. (1990), *Αναπαραγωγή, Εισοδηματικό Κύκλωμα και Εθνικοί Λογαριασμοί, Μια Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

σκαρφάλωναν όλο και ψηλότερα). Τον Οκτώβριο του 1987 οι μετοχές κατρακύλησαν περίπου όσο γρήγορα και βίαια είχαν κατρακυλήσει εκείνο τον μοιραίο Οκτώβριο του 1929. Αν και αυτή τη φορά ο αντίκτυπος στην πραγματική οικονομία (δηλαδή στην παραγωγή και την απασχόληση) δεν ήταν ούτε τόσο άμεσος ούτε τόσο δραματικός όσο το 1929, οι περισσότεροι οικονομολόγοι συμφωνούν ότι σήμανε την νέα μείωση της οικονομικής δραστηριότητας που παρατηρήθηκε την περίοδο 1989 με 1992 στην παγκόσμια οικονομία.

Αυτές οι μειώσεις του ρυθμού ανάπτυξης, οι οποίες συνοδεύονται με αύξηση της ανεργίας, ονομάζονται οικονομικές υφέσεις. Όταν η οικονομία συνέρχεται από την ύφεση και αρχίζει να αναπτύσσεται και πάλι (π.χ. το ΑΕΠ αυξάνεται με ρυθμό πάνω από 2% το χρόνο, με συνέπεια να αρχίζει να υποχωρεί η ανεργία η οποία αυξήθηκε στην περίοδο της ύφεσης) λέμε ότι ήρθε η ανάκαμψη. Όπως είδαμε και προηγουμένως, τα τελευταία διακόσια και πλέον χρόνια, η διεθνής οικονομία περνάει από την ύφεση στην ανάκαμψη και κατόπιν και πάλι στην ύφεση. Αυτή η ακολουθία ονομάζεται οικονομικός κύκλος.

2.3 ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Όταν στη Γερμανία το 1923 ένα καρβέλι ψωμί ακρίβαινε από τη μια μέρα στην άλλη κατά δισεκατομμύρια μάρκα, κάποιες οικογένειες έμεναν νηστικές και οι αποταμιεύσεις τους εξανεμιζονταν. Όταν η ανεργία ανέβηκε στη Βρετανία πάνω από 12% το 1983, σε ορισμένες πόλεις (ιδίως του Αγγλικού Βορρά) άγγιζε και το 60%. Δικαστικοί κλητήρες δούλευαν ασταμάτητα κάνοντας εξώσεις σε οικογένειες που δεν μπορούσαν πλέον να πληρώσουν τα στεγαστικά τους δάνεια. Πολλές οικογένειες διαλύθηκαν υπό την πίεση των οικονομικών προβλημάτων που μετέφερε στο σαλόνι τους η ανεργία, ο αλκοολισμός έκανε θραύση,

η θνησιμότητα ανέβηκε και η άνθηση της εγκληματικότητας έκανε τους ανθρώπους διστακτικούς όταν άκουγαν το κουδούνι της εξώπορτας.

Με άλλα λόγια οι οικονομικές κρίσεις έχουν άμεσες επιπτώσεις όχι μόνο στους οικονομικούς δείκτες αλλά προπάντων στην κοινωνία.

2.4 ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 100 ΧΡΟΝΙΑ

Αδιαμφισβήτητα οι οικονομικές κρίσεις αποτελούν ένα συχνό φαινόμενο, καθώς απασχολούν την ανθρωπότητα τουλάχιστον από τότε που αναδύθηκαν οι κοινωνίες της αγοράς. Διερωτάται όμως κανείς, πώς είναι δυνατόν μέχρι σήμερα να μη γνωρίζουμε πώς να αποφύγουμε τέτοια φαινόμενα. Φαίνεται ότι η ανθρώπινη φύση παραμένει αναλλοίωτη και επαναλαμβάνει τα λάθη της, θα μπορούσαμε να απαντήσουμε. Είτε γιατί έχει προηγηθεί μία πολιτική κρίση, είτε γιατί η κερδοσκοπία «βασίλεψε» το αποτέλεσμα είναι το ίδιο. Επενδυτές σε πανικό, εκτόξευση των τιμών, πλήθος ανέργων και πολλές αλυσιδωτές αντιδράσεις που οδηγούν την παγκόσμια οικονομία σε κρίση. Το βέβαιο είναι ότι ο εντοπισμός των πραγματικών αιτίων μίας κρίσης απαιτεί μία εις βάθος ανάλυση. Για να γίνει όμως αυτό, είναι πάντα χρήσιμη μία ανασκόπηση στις μεγαλύτερες οικονομικές κρίσεις του παρελθόντος¹.

2.4.1 ΤΟ ΚΡΑΧ ΤΟΥ 1929

Ως μεγαλύτερη οικονομική κρίση στην παγκόσμια ιστορία καταγράφεται το κραχ του 1929. «Μαύρη Πέμπτη» αποκαλείται η Πέμπτη 24 Οκτωβρίου του 1929, όταν η Wall Street έκλεισε με απώλειες 13%. Οι μετοχές είχαν πέσει αισθητά και αναπάντεχα, γεγονός ασυνήθιστο, καθώς οι τιμές είχαν ανοδική πορεία για δέκα συνεχόμενα

έτη. Είχε προηγηθεί ένας αγώνας κερδοσκοπίας με αφορμή την ανάδυση νέων τεχνολογιών και συγκεκριμένα του ραδιοφώνου και της αυτοκινητοβιομηχανίας. Σημαντικό ρόλο έπαιξε ο πανικός των επενδυτών, οι οποίοι πουλούσαν μετοχές σε ταχύτατους ρυθμούς, ωστόσο καταλυτικός ήταν ο ρόλος των τραπεζών και της κυβέρνησης. Οι μεν πρώτες συμμετείχαν άμεσα στις κερδοσκοπικές κινήσεις, ενώ η δεύτερη δεν τόλμησε να επέμβει τη στιγμή που ήταν απαραίτητο.

Αναζητώντας τα βαθύτερα αίτια της κρίσης, εντοπίζουμε μια ανισορροπία στην οικονομία των ΗΠΑ, από όπου και ξεκίνησε η κρίση. Η υπερπαραγωγή πρώτων υλών και γεωργικών προϊόντων οδήγησε στην πτώση των τιμών και τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των αγροτών. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις υπεραισιόδοξες βιομηχανικές επενδύσεις στους αναδυόμενους τεχνολογικούς τομείς, είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μία προσφορά που ξεπερνούσε τη ζήτηση στην αγορά. Αυτό που ακολούθησε δεν είχε προηγούμενο. Η Wall Street κατέρρευσε, με τους επενδυτές να χάνουν συνολικά 40 δισ. δολάρια.

Παράλληλα, διεθνώς επικρατούσε ένα ευάλωτο κλίμα. Οι οικονομίες όλων των χωρών ήταν ήδη εξασθενημένες από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το γερμανικό και το βρετανικό εμπόριο είχαν σημειώσει σημαντική πτώση, ενώ ο αμερικανικός προστατευτισμός και η εμμονή στην αποπληρωμή των δανείων από τις ευρωπαϊκές χώρες επιδείνωσαν περισσότερο το πρόβλημα. Η Γερμανία και η Αυστρία επλήγησαν πρώτες. Στη συνέχεια, ο πανικός εξαπλώθηκε σε όλους τους χρηματιστηριακούς κύκλους της Ευρώπης. Επιχειρήσεις και τράπεζες κατέρρευσαν αλυσιδωτά και επήλθε μία παγκόσμια οικονομική ύφεση. Ο αριθμός των ανέργων εκτοξεύθηκε στα 30 εκατομμύρια.

Οι αντιδράσεις που ακολούθησαν την εκδήλωση της κρίσης δεν ήταν ιδιαίτερα συντονισμένες. Τα επιμέρους κράτη δεν επεδίωξαν την ευρύτερη διεθνή συνεργασία, αλλά προτίμησαν να περιοριστούν στη

ρύθμιση της εθνικής τους πολιτικής μειώνοντας τις δαπάνες τους. Στον αντίποδα, βρισκόταν η πολιτική του New Deal που ακολούθησε ο Αμερικανός Franklin Roosevelt, σύμφωνα με την οποία η αναθέρμανση της οικονομίας απαιτούσε την αύξηση των κρατικών δαπανών.

Όπως ήταν αναμενόμενο, τις επιπτώσεις της κρίσης δεν απέφυγε ούτε η Ελλάδα. Το Χρηματιστήριο Αθηνών έκλεισε επ' αόριστον και τα αποθέματα της Τράπεζας της Ελλάδος σε συνάλλαγμα και χρυσό εξανεμίστηκαν λόγω της κερδοσκοπίας. Ακολούθησε η μείωση των εισαγωγών και η διαμόρφωση μιας συναλλαγματικής πολιτικής ιδιαίτερα προστατευτικής με έντονο τον κρατικό παρεμβατισμό. Την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος συνόδευσε η επιβολή καθεστώτος αναγκαστικής κυκλοφορίας της δραχμής, κατάργησης της αγοράς συναλλάγματος και αναστολής πληρωμής χρεολυσίων και τόκων για το σύνολο των κρατικών δανείων.

Ενδεικτικό του αντίκτυπου της κρίσης είναι ότι η αμερικανική οικονομία χρειάστηκε μια δεκαετία για να συνέλθει. Λυτρωτικά λειτούργησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, καθώς οι τεράστιες στρατιωτικές δαπάνες εκμηδένισαν την ανεργία και εκτόξευσαν την ανάπτυξη¹⁰.

2.4.2 ΟΙ ΠΕΤΡΕΛΑΪΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 1970

Μετά τον πόλεμο οι περισσότερες οικονομίες γεύτηκαν τη μακρύτερη περίοδο ανάπτυξης στην ιστορία των κοινωνιών της αγοράς. Από το 1950 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '70 οι οικονομίες αναπτύσσονταν με χαμηλά ποσοστά ανεργίας και πληθωρισμού.

¹⁰ Γεωργιάδης, Ν. (2005). *“Η Πορεία των Οικονομικών Μεγεθών των Μεγάλων Εμπορικών Τραπεζών το Β' Εξάμηνο του 2005. Investment Research & Analysis Journal, Σεπτέμβριος*

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 έκαναν την εμφάνισή τους δύο πετρελαϊκές κρίσεις. Αυτές έφεραν στο προσκήνιο το φαινόμενο του στασιμοπληθωρισμού, δηλαδή τη συνύπαρξη πληθωρισμού και αυξημένης ανεργίας. Ως επίσημη ημερομηνία έναρξης της πρώτης κρίσης καταγράφεται η 17η Οκτωβρίου του 1973, όταν τα μέλη του ΟΑΡΕC (Οργανισμού Αραβικών Χωρών - Εξαγωγέων Πετρελαίου Οργανισμού Αραβικών Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών) ανακοίνωσαν ότι δεν θα προμήθευαν πλέον με πετρέλαιο τις χώρες που υποστήριζαν το Ισραήλ στη διαμάχη του με τη Συρία και την Αίγυπτο. Σε αυτές τις χώρες συμπεριλαμβάνονταν οι ΗΠΑ, οι σύμμαχοι τους στη Δυτική Ευρώπη και η Ιαπωνία.

Παράλληλα, τα μέλη του ΟΡΕC (Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών χωρών) συμφώνησαν να εκμεταλλευτούν την επιρροή τους στο μηχανισμό καθορισμού της τιμής του πετρελαίου, έτσι ώστε να αυξηθεί η τιμή του παγκοσμίως. Έτσι, η εξάρτηση του βιομηχανοποιημένου κόσμου από το αργό πετρέλαιο και ο κυρίαρχος ρόλος του ΟΡΕC ως παγκόσμιου προμηθευτή, οδήγησαν σε δραματικά πληθωριστικές αυξήσεις τιμών, ενώ ήταν κατασταλτικές για την οικονομική δραστηριότητα.

Παρόλα αυτά, οι στοχευόμενες χώρες ανταποκρίθηκαν βρίσκοντας νέες πρωτοβουλίες για να περιορίσουν την εξάρτηση τους από τις παραπάνω χώρες. Παρά τις προσπάθειες των αραβικών κρατών να καταδείξουν την ενεργειακή εξάρτηση της Δύσης, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τελικά διαπραγματεύονταν διπλωματικά οφέλη για την ολοένα και αυξανόμενη εξάρτηση από τη Δύση για οικονομική και στρατιωτική ασφάλεια. Η έντονη αντίδραση από τις ΗΠΑ, τη Δυτική Ευρώπη, την Ιαπωνία και τη Σοβιετική Ένωση, καθώς και η εισροή νέου πετρελαϊκού πλούτου, είχαν επικίνδυνες συνέπειες για τα αραβικά κράτη κατά τα έτη μετά το 1973 και το εμπάργκο του ΟΡΕC. Οι υψηλές τιμές του πετρελαίου άνοιξαν

νέους δρόμους προς αναζήτηση ενέργειας, φτάνοντας μέχρι την Αλάσκα, τη Βόρειο Θάλασσα, την Κασπία Θάλασσα και τον Καύκασο.

Έξι χρόνια μετά, το 1979, ακολούθησε η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση. Έκανε την εμφάνισή της στις ΗΠΑ, στον απόηχο της ιρανικής επανάστασης. Μετά την πολιτική κρίση και τον Ayatollah Khomeini να ανακτά τον έλεγχο του Ιράν, οι διαμαρτυρίες γκρέμισαν τον πετρελαϊκό τομέα του Ιράν. Παρόλο που το νέο καθεστώς επανέλαβε τις εξαγωγές πετρελαίου, ήταν ασυνεπείς και λιγότερες οδηγώντας τις τιμές να εκτοξευθούν στα ύψη.

Οι χώρες του OPEC για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση, αύξησαν την παραγωγή τους και η συνολική απώλεια έφτασε στο 4%. Ωστόσο, επικράτησε ένας διαδεδομένος πανικός που ανέβασε την τιμή πολύ περισσότερο από όσο θα αναμενόταν. Μετά το 1980 οι τιμές του πετρελαίου έπεφταν για έξι συνεχόμενα έτη και κορυφώθηκαν το 1986 με μία πτώση 46%. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της μειωμένης ζήτησης και της υπερβολικής παραγωγής, οδηγώντας τον OPEC στο να χάσει την ενότητα του. Εξαγωγείς πετρελαίου, όπως το Μεξικό, η Νιγηρία και η Βενεζουέλα επεκτάθηκαν σημαντικά, ενώ οι ΗΠΑ και η Ευρώπη πήραν περισσότερο πετρέλαιο από το Prudhoe Bay και τη Βόρειο Θάλασσα¹¹.

2.4.3 Η «ΜΑΥΡΗ ΔΕΥΤΕΡΑ» ΤΟΥ 1987

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και σχεδόν μία δεκαετία μετά την τελευταία κρίση παρατηρήθηκε μία σημαντική οικονομική ανάκαμψη. Οι οικονομίες αναπτύχθηκαν και πάλι, ο πληθωρισμός υποχώρησε και τα χρηματιστήρια έζησαν μεγάλες δόξες. Η ταχύτατη πτώση των μετοχών

¹¹<http://news247.gr/health/afieromata/petrelaio-oi-kriseis-poy-sygklonisan-ton-plan-hth.1653557.html>

που ακολούθησε, τον Οκτώβριο του '87, έφερε μνήμες από τον Οκτώβριο του '29. Τη Δευτέρα 19 Οκτωβρίου του 1987 ο δείκτης Dow Jones έχασε το 22% της αξίας του μέσα σε λίγες ώρες, δίνοντας το έναυσμα για ένα μαζικό ξεπούλημα μετοχών στην Ευρώπη και την Ιαπωνία.

Τα αίτια της κρίσης προκύπτει ότι ήταν οικονομικοπολιτικά. Τα στοιχεία για το εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ το Σεπτέμβριο ήταν δυσμενή. Παράλληλα, οι εξελίξεις στο πολιτικό σκηνικό ήταν αρνητικές, καθώς ο πρόεδρος Reagan δεν ήταν σε θέση, για λόγους υγείας, να ελέγχει την κατάσταση στις ΗΠΑ και η κρίση στον Περσικό Κόλπο κλιμακωνόταν.

Όσον αφορά στο Χρηματιστήριο Αθηνών παρατηρήθηκε πρωτοφανής πτώση των τιμών των μετοχών, ενώ έμεινε κλειστό από τις 20 Οκτωβρίου έως τις 23 Οκτωβρίου του 1987. Ωστόσο, ακόμα και όταν άνοιξε, η πτώση εξακολούθησε να είναι σημαντική και η προσφορά καταγιτιστική. Η απογοήτευση ήταν διάχυτη στους επενδυτές. Ο τότε πρωθυπουργός, Ανδρέας Παπανδρέου, κατηγορούσε τις ΗΠΑ για την κρίση και στη Βουλή οι κατηγορίες εκτοξεύονταν κατά πάντων.

Βέβαια, αυτή τη φορά ο αντίκτυπος της κρίσης δεν ήταν τόσο δραματικός όσο το 1929. Η αμερικανική οικονομία ήταν πλέον πιο ισχυρή και ανθεκτική σε τέτοιου είδους «χτυπήματα». Επιπλέον, η επέμβαση της κυβέρνησης και της κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ, με τη διάθεση μεγάλων ποσοτήτων ρευστού στην αγορά, υπήρξε καθοριστική. Με αυτόν τον τρόπο επωφελήθηκαν οι τράπεζες, μείωσαν τα επιτόκια και έδωσαν σημαντικά δάνεια στις μεγαλύτερες εισηγμένες επιχειρήσεις. Παρόλα αυτά, θεωρείται ότι η εν λόγω κρίση σήμανε τη νέα μείωση της οικονομικής δραστηριότητας που παρατηρήθηκε την περίοδο 1989-1992 στην παγκόσμια οικονομία.

2.4.4 1997: Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΙΣ ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ «ΤΙΓΡΕΙΣ»

Μέχρι το 1997 χώρες της Ασίας, όπως η Ταϊλάνδη, η Μαλαισία, οι Φιλιππίνες και η Ινδονησία γνώριζαν μια ραγδαία ανάπτυξη. Οι επενδύσεις που προσέλκυαν έφταναν στο ήμισυ των συνολικών επενδύσεων σε αναπτυσσόμενες χώρες. Ιαπωνικές τράπεζες και αμερικανικοί οργανισμοί επένδυσαν σε αυτές, χωρίς να ανησυχούν για τα κέρδη τους, καθώς τα τοπικά νομίσματα ήταν προσκολλημένα στο δολάριο.

Ωστόσο, ο ξέφρενος ρυθμός των επενδύσεων και τα ελλείμματα στον προϋπολογισμό των ασιατικών χωρών είχαν ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να συγκρατήσουν τη συναλλαγματική ισοτιμία με το δολάριο. Με την εγκατάλειψη της εν λόγω ισοτιμίας ακολούθησε ραγδαία πτώση στα χρηματιστήρια και στις τιμές των οικοδομικών επιχειρήσεων που ανθούσαν μέχρι τότε. Ενδεικτικό είναι ότι το χρηματιστήριο του Χονγκ Κονγκ σημείωσε πτώση 64% κατά την περίοδο 1997-1998.

Οι επιπτώσεις της κρίσης παρέμειναν μέχρι και το 1998. Στις Φιλιππίνες η ανάπτυξη άγγιξε το μηδέν. Μόνο η Σιγκαπούρη και η Ταϊβάν απέφυγαν τις σοβαρές συνέπειες της κρίσης, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι η κρίση δεν τις άγγιξε. Ωστόσο, μέχρι το 1999 τα σημάδια ανάκαμψης στις οικονομίες της Ασίας άρχισαν να γίνονται εμφανή¹².

2.4.5 2000: Η «ΦΟΥΣΚΑ» ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ ΥΨΗΛΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

¹²ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

<http://www.casss.gr/PressCenter/Articles/2301.aspx>

Στα τέλη της δεκαετίας του '90, οι εταιρείες του internet βρέθηκαν στο απόγειο τους. Η τάση για επένδυση σε μετοχές υψηλής τεχνολογίας ήταν γενικευμένη. Το φαινόμενο κορυφώθηκε τον Ιανουάριο του 2000, όταν η AOL εξαγόρασε με το αστρονομικό ποσό των 200 δισ. δολαρίων τον όμιλο Time Warner. Το Μάρτιο του 2000 ο δείκτης μετοχών υψηλής τεχνολογίας Nasdaq έφτασε το ιστορικό του υψηλό άνω των 5.000 μονάδων. Η φούσκα έσκασε, με το δείκτη Nasdaq να χάνει μέχρι τον Οκτώβριο του 2002 το 78% της αξίας του.

Ως κύρια αίτια αυτής της πτώσης θεωρούνται οι υπερτιμημένες μετοχές των εταιρειών υψηλής τεχνολογίας, αλλά και η διαφθορά των εταιρειών μιας και πολλές από αυτές δήλωναν κέρδη υψηλότερα του πραγματικού. Συχνά επίσης, οι χρηματιστηριακοί αναλυτές έδιναν θετικές εισηγήσεις για μετοχές εταιρειών που είχαν σημαντικά οικονομικά προβλήματα. Οι συνέπειες για την αμερικανική οικονομία ήταν ευρύτερες. Η πτώση ήταν απότομη, οι επενδύσεις «πάγωσαν» και η 11η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε τη χαριστική βολή. Η Fed όμως παρενέβη εγκαίρως, μειώνοντας διαδοχικά τα επιτόκια και βοηθώντας τη μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη να ανακάμψει.

2.4.6 2007: Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ SUBPRIMES

Στις αρχές του καλοκαιριού του 2007 οι ΗΠΑ είδαν για άλλη μια φορά την οικονομία τους να συρρικνώνεται. Μία νέα λέξη άρχισε να απασχολεί όσους ασχολούνται με τα οικονομικά: τα subprimes δάνεια. Πρόκειται για στεγαστικά δάνεια που χρηματοδοτούν πέραν του 100% της αξίας του ακινήτου, καθώς επίσης και δάνεια με υψηλότερο επιτόκιο σε μη φερέγγυους δανειολήπτες. Αυτό σημαίνει ότι χορηγούνταν σε δανειολήπτες με μεγάλη πιθανότητα να μην μπορέσουν να τα αποπληρώσουν, είτε γιατί έχουν χαμηλό εισόδημα, είτε γιατί δεν έχουν

μόνιμη εργασία. Επιπλέον, οι τόκοι είναι εξαιρετικά υψηλοί αλλά και κυμαινόμενοι, δίνοντας το έναυσμα δημιουργίας ενός κερδοσκοπικού συστήματος γύρω από αυτά. Με μόνο στόχο την επίτευξη κέρδους, τα δάνεια χορηγήθηκαν στα αμερικανικά νοικοκυριά, χωρίς προηγουμένως οι τράπεζες να ελέγξουν τη δυνατότητα αποπληρωμής τους. Αυτό σε συνδυασμό με την κρίση της αγοράς ακινήτων και την πτώση των τιμών επέφερε μία γενικευμένη κρίση. Ακολούθησαν κατασχέσεις σπιτιών και χιλιάδες εξώσεις. Η πώληση αυτών απλά επιδείνωσε την κατάσταση. Μέσα από αλυσιδωτές αντιδράσεις η ύφεση της αμερικανικής οικονομίας θεωρήθηκε πλέον δεδομένη.

Οι ανησυχίες όμως, έχουν εξαπλωθεί και στις ευρωπαϊκές και ασιατικές αγορές. Το αποτέλεσμα είναι οι κεντρικές τράπεζες να διοχετεύουν δισεκατομμύρια ευρώ ή δολάρια σε αυτές. Το συνολικό ύψος της ζημίας για το σύνολο της παγκόσμιας αγοράς αποτιμάται σε πάνω από 400 δισ. ευρώ, από τα οποία πάνω από 150 δισ. ευρώ εκτιμάται ότι θα είναι η ζημία που θα επιβαρύνει τις μεγάλες ξένες τράπεζες¹³.

¹³ http://www.enthesis.net/index.php?option=com_content&view

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

3.1 Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ Η ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ

Ένας συνδυασμός οικονομικών και πολιτικών παραγόντων, στη δεκαετία του 1970 έκανε αναπόφευκτη τη κατάρρευση του σοσιαλδημοκρατικού κρατισμού που είχε ξεκινήσει στη δεκαετία του 1930 και μεταπολεμικά πήρε τη μορφή της σοσιαλδημοκρατικής συναίνεσης. Ο κύριος οικονομικός παράγοντας ήταν η εντεινόμενη διεθνοποίηση της οικονομίας ως αποτέλεσμα της επέκτασης των πολυεθνικών που αποτελεί ένα νέο θεμελιακό φαινόμενο στην οικονομία της αγοράς) που έγινε ασύμβατη με τον σοσιαλδημοκρατικό κρατισμό ο οποίος ήταν αδύνατο να στηριχτεί σε ανοικτές αγορές εμπορευμάτων και, κυρίως, κεφαλαίου.

Οι πολιτικοί παράγοντες αναφέρονται στην παρακμή της Αριστεράς, ως αποτέλεσμα της επέκτασης των μεσαίων τάξεων σε βάρος της χειρωνακτικής εργατικής τάξης, καθώς και της παράλληλης κατάρρευσης του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Καθοριστικό ρόλο για την επέκταση των μεσαίων τάξεων έπαιξαν οι παράλληλες σημαντικές τεχνολογικές αλλαγές επανάσταση στην πληροφορική) που σηματοδότησαν τη μετάβαση της οικονομίας της αγοράς σε μια μεταβιομηχανική φάση. Το αποτέλεσμα που προέκυψε από τη συνδυαστική δράση των παραγόντων αυτών ήταν μια δραστική αλλαγή στη διάρθρωση της απασχόλησης που εκφράστηκε με τη σημαντικότετη μείωση του μεγέθους της χειρωνακτικής εργατικής τάξης.

Έτσι, η κρίση που δημιουργήθηκε από την ασυμβατότητα κρατισμού και διεθνοποίησης και όχι η κρίση πετρελαίου, όπως υποστηρίζουν οι

σοσιαλδημοκράτες οικονομολόγοι) έδωσε την ευκαιρία στις οικονομικές ελίτ να καταλύσουν τον σοσιαλδημοκρατικό κρατισμό - ο οποίος, με την μορφή των εθνικοποιήσεων, των πολιτικών πλήρους απασχόλησης και του κράτους-πρόνοιας, δημιουργούσε ένα τριμερές σύστημα οικονομικής δύναμης κράτος, συνδικάτα, κεφάλαιο) — που οι ελίτ θεωρούσαν ότι υπονόμει την ηγεμονία του ιδιωτικού κεφαλαίου.

Ο απώτατος, επομένως, στόχος του νεοφιλελεύθερου κινήματος ήταν η ενίσχυση της δύναμης αυτών που ελέγχουν την οικονομία, μέσω της δραστηκής συρρίκνωσης των κοινωνικών ελέγχων πάνω στις αγορές, δηλαδή των ελέγχων που είχε επιβάλλει, συνήθως με σκληρούς αγώνες η υπόλοιπη κοινωνία για να αυτοπροστατευθεί από την αγορά. Οι κύριες πολιτικές που προτάθηκαν από τους νεοφιλελεύθερους και εφαρμόστηκαν εν συνεχεία πρώτα από τις κυβερνήσεις Θάτσερ/Ρέηγκαν και αργότερα από κυβερνήσεις σ' ολόκληρο τον κόσμο ήταν οι ακόλουθες:

- Απελευθέρωση των αγορών και ιδιαίτερα της αγοράς εργασίας. Έτσι, πολλοί σημαντικοί έλεγχοι εξαλείφονται και άλλοι τροποποιούνται δραστικά με ρητό στόχο να γίνει η αγορά εργασίας περισσότερο «ελαστική», δηλαδή περισσότερο πειθήνια στις συνθήκες της αγοράς. Ως αποτέλεσμα, η ανεργία και η μερική απασχόληση με την οποία οι ελίτ προσπαθούν να συγκαλύψουν την ανεργία) έχουν σήμερα αποκτήσει μαζικές διαστάσεις, ενώ η φτώχεια και η ανισότητα έχουν και αυτές αυξηθεί σε βαθμό ανάλογο με την απορύθμιση της αγοράς εργασίας.

- Ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων.

- Συρρίκνωση του κράτους-πρόνοιας σ' ένα ασφαλιστικό δίκτυο βασικά για τους άπορους) και παράλληλη ενθάρρυνση της επέκτασης του ιδιωτικού τομέα στις κοινωνικές υπηρεσίες υγεία, εκπαίδευση, συνταξιοδοτικά σχήματα κ.τλ.).

- Ανακατανομή του φορολογικού βάρους προς όφελος των ομάδων υψηλού εισοδήματος.

Το συνδυαστικό αποτέλεσμα των «αντικειμενικών» οικονομικών και τεχνολογικών) παραγόντων που οδηγούσαν σε περαιτέρω διεθνοποίηση και των νεοφιλελεύθερων πολιτικών για την απελευθέρωση των αγορών ήταν ότι, από τη δεκαετία του 1970 και μετά, η διεθνοποίηση της οικονομίας της αγοράς έχει επιταχυνθεί με ακόμη εντονότερους ρυθμούς.

Έτσι, όσον αφορά στις αγορές εμπορευμάτων, ο βαθμός εξάρτησης της οικονομίας ανάπτυξης από την επέκταση των εξαγωγών έχει αυξηθεί σημαντικά από τη δεκαετία του 1970. Ακόμα, η προστασία των εγχώριων αγορών εμπορευμάτων έχει σχεδόν εξαλειφθεί στα δυο μεγάλα οικονομικά μπλοκ Ευρωπαϊκή Ένωση - ΕΕ και Βόρεια Αμερική - NAFTA) και σύντομα θα πάψει να υφίσταται σ' ολόκληρο τον κόσμο, με την πλήρη εφαρμογή των συμφωνιών GATT/ΠΟΕ.

Όσον αφορά στις αγορές κεφαλαίου, η νεοφιλελεύθερη κατάργηση των συναλλαγματικών ελέγχων και των περιορισμών στη διακίνηση του κεφαλαίου είχε αποφασιστική επίδραση στη διεθνοποίηση της οικονομίας της αγοράς.

Στις συνθήκες που επικρατούν στη σημερινή διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς καμιά εθνική κυβέρνηση δεν μπορεί να ακολουθήσει σήμερα οικονομικές πολιτικές που δεν εγκρίνονται από τις αγορές κεφαλαίου. Οι αγορές αυτές έχουν σήμερα τη δύναμη να δημιουργούν αβάσταχτη οικονομική πίεση στη δανειοληπτική ικανότητα, στην αξία του νομίσματος και στη ροή επενδύσεων μιας χώρας¹⁴.

¹⁴ Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης

http://www.inclusivedemocracy.org/pd/is2/issue_2_id_1.htm

3.2 Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Το πρόσταγμα της ΠΔ προτείνει ένα νέο δημοκρατικό τρόπο οργάνωσης της οικονομίας που στηρίζεται σε μια άλλη μέθοδο κατανομής των πλουτοπαραγωγικών πηγών πέρα από τους δυο τρόπους που αναπτύχθηκαν τα τελευταία 200 χρόνια –και απέτυχαν και οι δυο, δηλαδή την οικονομία της αγοράς και τον κεντρικό σχεδιασμό. Η αγορά είναι ένας αυτόματος μηχανισμός μέσω του οποίου η αόρατος χείρ του Ανταμ Σμιθ κατανέμει τους οικονομικούς πόρους μεταξύ διαφόρων χρήσεων με τρόπο, υποτίθεται, ορθολογικό.

Σ' ένα σύστημα οικονομίας της αγοράς, οι βασικές οικονομικές αποφάσεις που πρέπει να πάρει μια κοινωνία δηλαδή τι παράγεται, Πώς και για ποιον) καθορίζονται αποφασιστικά από την αγοραστική δύναμη εκείνων των εισοδηματικών ομάδων που μπορούν να στηρίξουν τις επιθυμίες τους με χρήμα. Πρόκειται για έναν συνεχή πλειστηριασμό, στον οποίο νικητές αναδεικνύονται εκείνοι που διαθέτουν τη μεγαλύτερη αγοραστική δύναμη. Έτσι, το σύστημα της οικονομίας της αγοράς, σ' αντίθεση με τη φιλελεύθερη μυθολογία, είναι το χειρότερο σύστημα κατανομής των αγαθών και υπηρεσιών, όταν η αγοραστική δύναμη κατανέμεται άνισα. Υπό συνθήκες ανισότητας, που είναι, βέβαια, το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της δυναμικής της οικονομίας της αγοράς), γίνεται φανερή η θεμελιακή αντίφαση του συστήματος σε σχέση με την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών: δηλαδή, η αντίφαση μεταξύ της δυναμικής ικανοποίησης των βασικών αναγκών ολόκληρου του πληθυσμού και της πραγματικής ικανοποίησης των αναγκών ενός μέρους μόνο του πληθυσμού που υποστηρίζονται με χρήμα.

Επιπλέον, η ανισότητα είναι η βασική αιτία της ενθουσιώδους υιοθέτησης από τις ελίτ σ' ολόκληρο τον κόσμο του οικο-

καταστροφικού στόχου της οικονομικής μεγέθυνσης, εφόσον ο στόχος των ‘οικονομικών της διάχυσης προς τα κάτω’ trickle down effect) είναι ακριβώς να διατηρήσει την κοινωνική συνοχή μιας πολύ άνισης κοινωνίας, μέσω της αύξησης της «πίτας», παρά μέσω της αναδιανομής της.

Σ’ αντίθεση με τον αυτόματο χαρακτήρα της αγοράς, ο σχεδιασμός αποτελεί έναν συνειδητά ελεγχόμενο μηχανισμό κατανομής των οικονομικών πόρων μεταξύ διαφόρων χρήσεων. Υπάρχουν πολλές παραλλαγές σχεδιασμού στη θεωρία και στην ιστορική εμπειρία. Σε γενικές γραμμές, ο σχεδιασμός μπορεί να είναι είτε συγκεντρωτικός, είτε αποκεντρωτικός.

Μια ακραία μορφή συγκεντρωτικού σχεδιασμού ήταν το σταλινικό μοντέλο στο οποίο το Γραφείο Σχεδιασμού με άλλα λόγια, οι γραφειοκράτες/τεχνοκράτες της σοβιετικής ελίτ) καθορίζει το συνολικό επίπεδο παραγωγής του κοινωνικού προϊόντος, τη σύνθεσή του, τις μεθόδους παραγωγής, την κατανομή κλπ και μεταβιβάζει τις εντολές από την κορυφή προς τη βάση. Ο συγκεντρωτικός σχεδιασμός όχι μόνο οδηγεί σε ανορθολογικότητες οι οποίες οδήγησαν τελικά στην κατάρρευση του συστήματος) και είναι αναποτελεσματικός στην κάλυψη των αναγκών, αλλά είναι και ιδιαίτερα αντιδημοκρατικός. Παρ’ όλα αυτά, αξίζει να αναφερθεί ότι ο συγκεντρωτικός σχεδιασμός πέτυχε εργασιακή ασφάλεια και μια καλύτερη κατανομή του εισοδήματος αν και όχι καλύτερη κατανομή της οικονομικής δύναμης) σε σχέση με άλλες χώρες παρόμοιου επιπέδου ανάπτυξης¹⁵.

¹⁵ Σταμάτης, Γ. (1990), Αναπαραγωγή, Εισοδηματικό Κύκλωμα και Εθνικοί Λογαριασμοί, Μια Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η χρηματοπιστωτική κρίση έχει επηρεάσει την πραγματική οικονομία με αρνητικές συνέπειες σε όλο σχεδόν το φάσμα της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Σε επίπεδο επιχειρήσεων η εν' λόγω κρίση εκδηλώνεται με μία σειρά από δυσμενείς συνθήκες όπως πτώση της ζήτησης των προϊόντων και υπηρεσιών, πίεση για χαμηλότερες τιμές και μεγαλύτερη πίστωση, ενώ παρουσιάζονται έντονα προβλήματα είσπραξης απαιτήσεων αλλά και εξόφλησης υποχρεώσεων με παράλληλη προβληματική και ελλιπή χρηματοδότηση από τις τράπεζες. Παρακάτω μία σειρά από ζητήματα που αν αγνοηθούν υπάρχει κίνδυνος να αλλοιωθεί η πραγματική εικόνα της οικονομικής κατάστασης της επιχείρησης από μια μηχανιστική και επιφανειακή ανάλυση των οικονομικών της αποτελεσμάτων.

4.2 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΠΙΣΤΩΣΗΣ ΣΕ ΕΤΑΙΡΙΚΟΥΣ ΠΕΛΑΤΕΣ

Οι κυριότεροι συντελεστές της αλυσίδας αξίας των προϊόντων και υπηρεσιών (value chain) είναι οι προμηθευτές, παραγωγοί, χονδρέμποροι, λιανικοί έμποροι και καταναλωτές. Λόγω της οικονομικής κρίσης ο ένας παράγοντας της αγοράς πιέζει τον άλλον για μεγαλύτερη πίστωση σύμφωνα με τη διαπραγμάτευση δύναμη που διαθέτει στην εκάστοτε αγορά π.χ. κυκλοφορούν μεταχρονολογημένες επιταγές που φτάνουν και

τους δεκαοκτώ μήνες). Γενικά μιλώντας, οι επιχειρήσεις που αδυνατούν να μεταφέρουν στους προμηθευτές την πίστωση ή και την έκπτωση που προσφέρουν στους εταιρικούς) πελάτες τους τότε δεν μπορούν να διατηρήσουν την αναγκαία ισορροπία μεταξύ των ταμειακών εισροών και εκροών.

Με απλά λόγια, όταν οι επιχειρήσεις πληρώνουν με μετρητά και πουλάνε με πίστωση τότε διατρέχουν τον κίνδυνο ταμειακού ελλείμματος με ότι αυτό συνεπάγεται. Η κατάσταση επιβαρύνεται ακόμη περισσότερο εάν προσθέσουμε στα παραπάνω και την άρνηση δανειοδότησης από τις τράπεζες τόσο προς τους ιδιώτες όσο και τις επιχειρήσεις. Το αποτέλεσμα, σε αυτή την περίπτωση είναι διπλά αρνητικό: υποτονική κίνηση της αγοράς με ταυτόχρονη αδυναμία χρηματοδότησης των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Η πρόκληση για τον οικονομικό διευθυντή είναι να βοηθήσει την επιχείρηση του να επιβιώσει από την παραπάνω κρίση και να διαχειριστεί τα όποια περιθώρια ευελιξίας εμπορικής πίστωσης διαθέτει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Θα πρέπει να διαλέξει ποιοι εταιρικοί πελάτες αξίζουν να πάρουν πίστωση και ποιοι είναι επικίνδυνοι όσο αφορά την φερεγγυότητα και την πιστοληπτική τους ικανότητα ώστε να προστατεύσει την επιχείρηση από πιθανές μελλοντικές ζημιές. Στο πλαίσιο αξιολόγησης των πελατών μιας επιχείρησης υπάρχουν λογιστικά «συμπτώματα» που υποδηλώνουν πιθανό οικονομικό πρόβλημα του εταιρικού πελάτη.

Ένα προφανές σύμπτωμα είναι η συρρίκνωση του λογαριασμού των ταμειακών διαθεσίμων του ή η υπερβολική αύξηση των βραχυπρόθεσμων υποχρεώσεων του, ιδιαίτερα προς ασφαλιστικά ταμεία π.χ. Ι.Κ.Α.) ή εφορία. Επίσης πρόβλημα μπορεί να υπάρξει όταν ο πελάτης δεν είναι σε θέση να εισπράξει τις δικές του απαιτήσεις έγκαιρα με αποτέλεσμα αυτές να παρουσιάζονται συνεχώς αυξημένες στους

ισολογισμούς του. Όμως τα λογιστικά «συμπτώματα» δεν είναι πάντα εύκολο να εντοπιστούν αφού είναι πολύ πιθανό ο εταιρικός πελάτης να μην υποχρεώνεται να εκδώσει οικονομικές καταστάσεις π.χ. Εταιρίες με σύσταση Ο.Ε., Ε.Π.Ε, κτλ) ή ακόμα και όταν υπάρχουν δημοσιευμένες καταστάσεις, αυτές παρουσιάζονται τις περισσότερες φορές «κατόπιν εορτής» και δεν μπορούν να αξιοποιηθούν έγκαιρα από την επιχείρηση που συναλλάσσεται μαζί τους.

Έτσι πέρα από τα λογιστικά συμπτώματα υπάρχουν και συμπτώματα συμπεριφοράς κάποιων πελατών που θα πρέπει να προβληματίσει την οικονομικό υπεύθυνο της επιχείρησης¹⁶.

4.2 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Η έλλειψη ρευστότητας έχει άμεση επίδραση στις ταμειακές ροές της επιχείρησης. Στη χρηματοοικονομική θεωρία οι ταμειακές ροές έχουν ιδιαίτερη σημασία αφού θεωρούνται το μέσο με το οποίο η εταιρία προσπαθεί να μεγιστοποιήσει την αξία της επένδυσης των μετόχων της. Ο σκοπός της επιχείρησης είναι να παράγει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο πλεόνασμα στις ταμειακές της ροές (free cash flow) οι οποίες ισούνται με τα λειτουργικά κέρδη μετά φόρων μείον την απαιτούμενη επένδυση που χρειάστηκε να προβεί η επιχείρηση στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα για να επιτύχει αυτή την κερδοφορία.

Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι δεν είναι αρκετό για μια επιχείρηση απλά να παράγει κέρδη σε μια συγκεκριμένη περίοδο αλλά αυτά τα κέρδη θα πρέπει να είναι μεγαλύτερα από την επένδυση που

¹⁶ Μαλλιαρόπουλος, Δ. (2010), Δημοσιονομική Προσαρμογή και Οικονομική Ανάπτυξη 2010-2020, Eurobank Research, Οικονομία και Αγορές

πραγματοποίησε η επιχείρηση την ίδια περίοδο. Όταν αναφερόμαστε στο όρο επένδυση δεν εννοούμε μόνο εκείνες τις επενδύσεις σε πάγια στοιχεία ενεργητικού που τις θεωρούμε αυτονόητες όπως την εγκατάσταση μιας παραγωγικής μονάδας, ή την αγορά ενός μηχανήματος αλλά και τις επενδύσεις στο κεφάλαιο κίνησης όπως αύξηση του αποθέματος εμπορευμάτων και πρώτων υλών ή αύξηση στην πίστωση που δίνεται στους πελάτες της επιχείρησης. Το τελευταίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό αφού πολλές φορές η επιχείρηση για να πραγματοποιήσει πωλήσεις προσφέρει πίστωση στους πελάτες της. Αυτό το ποσό που προσφέρει ως πίστωση είναι στην ουσία η χρηματοδότηση που προσφέρει η επιχείρηση στους πελάτες της και αποτελεί φυσικά μια ταμειακή εκροή αφού όσο μεγαλύτερη πίστωση προσφέρει σε μια συγκεκριμένη περίοδο τόσο λιγότερα εισπράττει στο ταμείο της¹⁷.

4.3 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΡΙΣΚΟΥ ΜΟΧΛΕΥΣΗΣ) ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΚΡΟΥ ΣΗΜΕΙΟΥ

Η πτώση των πωλήσεων και η πίεση για χαμηλότερες τιμές και μεγαλύτερη πίστωση αυξάνουν την ανάγκη για δανεισμό από τις τράπεζες. Το τραπεζικό σύστημα δεν έχει ανταποκριθεί όσο θα επιθυμούσαν οι παράγοντες της αγοράς και δεν είναι ο σκοπός του άρθρου να αναλύσει τους λόγους αυτής της ολιγορίας. Αυτό που θα πρέπει να προσέξουν οι επιχειρήσεις είναι ότι ο δανεισμός δεν αποτελεί πανάκεια στη κρίση που αντιμετωπίζουν εάν δεν συνοδευτεί και με αντίστοιχη ένεση ρευστότητας στους ιδιώτες ώστε να τονωθεί η ζήτηση

¹⁷ Γεωργιάδης, Ν. (2005). “Η Πορεία των Οικονομικών Μεγεθών των Μεγάλων Εμπορικών Τραπεζών το Β’ Εξάμηνο του 2005. *Investment Research & Analysis Journal*, Σεπτέμβριος

στην αγορά. Από χρηματοοικονομική άποψη ο επιπλέον δανεισμός όταν γίνεται απλά για να καλυφθούν τα λειτουργικά έξοδα και να δοθεί μεγαλύτερη πίστωση στους πελάτες αυξάνει το χρηματοοικονομικό ρίσκο της επιχείρησης και την συνολική μόχλευση αφού τα έξοδα τόκων θα προστεθούν με τα υπόλοιπα σταθερά έξοδα αυξάνοντας το ελάχιστο απαιτούμενο επίπεδο πωλήσεων νεκρού σημείου break-even) κάτω από το οποίο η επιχείρηση θα πραγματοποιήσει ζημιά. Εάν ο δανεισμός απλά χρηματοδοτεί την ζημιογόνα κατά τα άλλα λειτουργία της επιχείρησης τότε το πρόβλημα της έλλειψης κερδοφορίας δεν επιλύεται αλλά απλά καλύπτεται και μετατίθεται στο μέλλον με ποιο επώδυνες συνέπειες ειδικά όταν η ζήτηση αναμένεται να παραμένει σε χαμηλά επίπεδα.

Προτεραιότητα της επιχείρησης πρέπει να είναι η ευελιξία και η ικανότητα να λειτουργεί κερδοφόρα σε χαμηλά επίπεδα πωλήσεων. Με άλλα λόγια η επιχείρηση θα πρέπει να χαμηλώσει το νεκρό σημείο πωλήσεων ώστε να επιβιώσει σε περιόδους κρίσης. Αυτό επιτυγχάνεται με την μετατροπή μερικών σταθερών εξόδων σε μεταβλητά έξοδα. Τέτοια παραδείγματα βρίσκουμε στην χρηματοδοτική μίσθωση (Leasing), outsourcing, και την ευέλικτη απασχόληση. Η χρηματοδοτική μίσθωση ενδείκνυται όταν το κόστος απόκτησης ή συντήρησης του πάγιου στοιχείου είναι ιδιαίτερα υψηλό και η επιχείρηση δεν είναι σίγουρη ότι θα το χρησιμοποιήσει στο μέλλον. Το outsourcing προτιμείται στην περίπτωση που το κόστος και η ποιότητα των υπηρεσιών είναι καλύτερα όταν προσφέρονται από μία εταιρία εξειδικευμένη στο συγκεκριμένο τομέα π.χ. υπηρεσίες logistics). Η χρήση της ευέλικτης απασχόλησης μπορεί να μειώσει σημαντικά τα έξοδα της επιχείρησης. Όμως επιφέρει μια σειρά από προβλήματα μερικά από τα οποία σχετίζονται με θέματα ποιότητας και αξιοπιστίας της παραγωγικής διαδικασίας ενώ άλλα

σχετίζονται με τις αρνητικές επιπτώσεις στη ζωή και τα δικαιώματα των εργαζομένων¹⁸.

¹⁸ Μαλλιάρopoulos, Δ. (2010), Δημοσιονομική Προσαρμογή και Οικονομική Ανάπτυξη 2010-2020, Eurobank Research, Οικονομία και Αγορές

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΚΡΙΣΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα παρακολουθεί την εξέλιξη μιας κρίσης, η οποία έγινε ορατή το Σεπτέμβριο του 2008 έπειτα από τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στις μεγαλύτερες εταιρίες του χρηματοπιστωτικού τομέα στις Η.Π.Α..

Χαρακτηριστικό είναι ότι η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται στη μεγαλύτερη πιστωτική κρίση των τελευταίων 70 χρόνων, ύστερα δηλαδή από την κρίση του 1929¹⁹.

5.2 ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η χρηματοοικονομική κρίση του 2007, που ισχύει και μέχρι σήμερα, δεν δημιουργήθηκε ξαφνικά αλλά είναι αποτέλεσμα κάποιων θεωρητικών σχέσεων οι οποίες εφαρμόστηκαν στο πέρασμα του χρόνου. Αξίζει να αναφερθούν για να γίνουν πιο κατανοητές οι σημερινές εξελίξεις στην παγκόσμια οικονομία. Πριν και μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο κυριαρχούσε στον κόσμο και ιδιαίτερα στις Η.Π.Α. αλλά και στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες το οικονομικό σύστημα της λεγόμενης «ελεύθερης αγοράς» ή το καπιταλιστικό σύστημα όπως το ονόμασε ο Μαρξ. Το σύστημα αυτό κατέρρευσε σύμφωνα με τον Μαρξ και των υποστηρικτών του, όχι μόνο λόγω των οικονομικών κρίσεων που κατά διαστήματα προκάλεσε αλλά και λόγω των αιματηρών πολέμων μεταξύ

¹⁹ Γεωργιάδης, Ν. (2005). “Η Πορεία των Οικονομικών Μεγεθών των Μεγάλων Εμπορικών Τραπεζών το Β' Εξάμηνο του 2005. *Investment Research & Analysis Journal*, Σεπτέμβριος

των λαών. Ένας τέτοιος πόλεμος ήταν η ρώσικη επανάσταση του 1917 που έγινε και τελικά επικράτησε τότε στη Ρωσία.

Αυτό το γεγονός προκάλεσε την έναρξη ενός νέου οικονομικού συστήματος, αυτού της κεντρικά διευθυνόμενης Οικονομίας, κατά το οποίο δεν υπάρχει πια ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Υποστηρίχθηκε από πολλές χώρες, εδραιώθηκε από την χρηματοοικονομική κρίση που ξέσπασε στα τέλη της δεκαετίας του 1920, και εντατικοποιήθηκε από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η κατάρρευση του σοσιαλιστικού συστήματος και όχι του καπιταλιστικού όπως περίμεναν οι Μαρξιστές, προήλθε, όπως και η σημερινή κρίση, από το τραπεζικό σύστημα.

Συγκεκριμένα, οι εμπορικές τράπεζες ήταν και είναι πάντοτε χρηματοοικονομικοί οργανισμοί που αναπαράγουν χρήμα αλλά και διευκολύνουν συνεχώς την κίνηση και την ανακατανομή του χρήματος μέσα στις πραγματικές οικονομίες. Για να μπορέσουν όμως οι τράπεζες να διεκπεραιώσουν αυτήν την αποστολή και λειτουργία τους, πρέπει να είναι σε θέση να κερδίζουν πάντοτε τη εμπιστοσύνη όλων εκείνων που θέλουν για ένα χρονικό διάστημα να αποταμιεύσουν τα χρήματά τους, που προς το παρόν, για οποιουσδήποτε λόγους δεν θέλουν να καταναλώσουν ή να αποταμιεύσουν οι ίδιοι. Οι καταθέτες πρέπει όμως να πειστούν ότι οι καταθέσεις τους προς τις τράπεζες από την μία πλευρά είναι ασφαλείς, και έτσι μπορούν ανά πάσα στιγμή να κάνουν αναλήψεις, και από την άλλη θα έχουν μια σίγουρη αμοιβή (επιτόκιο), ως αμοιβή για την προσωρινή παραίτηση τους από την κατανάλωση των χρημάτων τους. Οι Τράπεζες με την σειρά τους, δανειοδοτούν τις καταθέσεις αυτές ως επί το πλείστον σε μακροπρόθεσμους επενδυτικούς σκοπούς. Οι δανειολήπτες όμως επιβαρύνονται με το επιτόκιο που παίρνουν οι καταθέτες, συν τα έξοδα και το κέρδος των τραπεζών για τις

προσφερόμενες υπηρεσίες τους. Αυτό συνεπάγεται ότι το επιτόκιο που πληρώνουν οι δανειολήπτες πρέπει να είναι υψηλότερο από αυτό που παίρνουν οι καταθέτες. Οι Τράπεζες έχουν ένα διπλό πρόβλημα. Πρώτον, πρέπει να μπορούν να ελκύουν συνεχώς καταθέτες, οι οποίοι θα τους εμπιστεύονται τα χρήματα τους. Και δεύτερον, πρέπει να μπορούν να βρίσκουν συνεχώς έμπιστους δανειολήπτες, που να μπορούν να ανταποκρίνονται εγκαίρως στην πληρωμή των δόσεων τους. Αν συμβαίνει αυτό, με την ανάλογη πολιτική, ευημερούν λίγο πολύ όλοι οι άνθρωποι μέσα στις κοινωνίες, επειδή δεν ικανοποιούνται μόνο τα συμφέροντα των καταθετών, των δανειοληπτών και των τραπεζών αλλά και όλων των άλλων ανθρώπων μιας κοινωνίας, μιας και όλοι όσοι το θέλουν βρίσκουν εργασία και εισόδημα, αφού το χρήμα κινείται και έτσι δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, νέα προϊόντα και νέες παραγωγικές μέθοδοι.

Όλα αυτά τελικά φέρνουν την αύξηση του εθνικού προϊόντος! Και έτσι τελικά λειτουργεί το τραπεζικό σύστημα. Η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση του περασμένου αιώνα προήλθε από ανισορροπία του τραπεζικού συστήματος. Μια ανισορροπία μπορεί να προκληθεί και από φήμες, οι οποίες πανικοβάλλουν τους καταθέτες με συνέπεια να θέλουν όλοι να σηκώσουν τις καταθέσεις τους. Οι φήμες αυτές συνήθως είναι για κακή διαχείριση μιας Τράπεζας. Πράγμα το οποίο είναι πολύ πιθανό γιατί πάνω στην προσπάθεια τους να βρουν δανειολήπτες με μεγάλα κέρδη, μπορεί να πέσουν και σε μερικούς όχι και τόσο υπεύθυνους και να οδηγηθούν ακόμα και σε πτώχευση.

Ο Κέυνς έβγαλε το συμπέρασμα ότι δεν πρέπει να αφήνουν οι κοινωνίες και οι κυβερνήσεις τους τη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος μόνο στο έλεος των μηχανισμών της αγοράς.

Και γι' αυτό προτάθηκαν τα εξής μέτρα:

- Οι τράπεζες πρέπει να έχουν ένα σημαντικό ποσοστό ιδίου κεφαλαίου σε σχέσεις με τις καταθέσεις που έχουν
- Ένα ποσοστό των καταθέσεων πρέπει να παραμένει στα ταμεία των τραπεζών για τυχόν αναλήψεις
- Ιδρύθηκε ένα Ασφαλιστικό Ταμείο ώστε να είναι ανά πάσα στιγμή εγγυημένο ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό των καταθέσεων
- Ιδρύθηκε μια κρατική υπηρεσία ελέγχου των εμπορικών τραπεζών
- Το κράτος αναλαμβάνει την πολιτική ευθύνη και την ομαλή λειτουργία του Τραπεζικού συστήματος.

Αποτέλεσμα των μέτρων αυτών ήταν ότι μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και μέχρι το 2008 δεν υπήρχαν αξιοσημείωτες πτωχεύσεις τραπεζών που να συγκλόνιζαν την εμπιστοσύνη των καταθετών στο τραπεζικό σύστημα²⁰.

Όμως Δημιουργήθηκαν ανισορροπίες στις αγορές των αγαθών, στους μισθούς και στα επιτόκια, επειδή δεν παρέβηκαν οι κυβερνήσεις των κρατών, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται κατά καιρούς οικονομικές κρίσεις. Σκοπός είναι να επηρεάζεται η συνολική ζήτηση του χρήματος, η ζήτηση των αγαθών και η ζήτηση του εργατικού δυναμικού έτσι ώστε να επιτυγχάνεται διαρκώς πλήρης απασχόληση.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 70 υπήρξε ευημερία. Έπειτα όμως άρχισαν να εμφανίζονται παγκοσμίως χαμηλά ποσοστά αύξησης του εθνικού προϊόντος, ανεργία μαζί με πληθωρισμό καθώς και δυσκολίες στην χρηματοδότηση των ασφαλιστικών συστημάτων. Άρχισαν να εξαπλώνονται λόγω υπέρβασης των παρεμβατισμών του κράτους. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα

τα εξής:

²⁰ Πουρναράκης, Ε. Δ. και Χατζηκωνσταντίνου, Γ.Θ. (1999), *Αρχές Οικονομικής*, Εκδόσεις ΑΝΙΚΟΥΛΑ, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

- Υπέρογκες παροχές
- Υπέρμετρη και οικονομικώς μη αποδοτική φορολογία
- Συνεχείς, άμεσους και άσκοπους παρεμβατισμούς στην οικονομική διαδικασία
- Τα συνδικάτα απαιτούσαν παράλογες και αντιπαραγωγικές αυξήσεις των μισθών

Ο Ρέιγκαν στις ΗΠΑ, η Θάτσερ στη Μεγάλη Βρετανία, ο Σιράκ στη Γαλλία, ο Κόλ και ο Σρέντερ στη Γερμανία αλλά και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το λεγόμενο «σύμφωνο σταθερότητας» άρχισαν να εφαρμόζουν πιστά την απαίτηση των φιλελεύθερων οικονομολόγων, δηλαδή, την απελευθέρωση των αγορών από τις κρατικές παρεμβάσεις. Η απελευθέρωση πραγματοποιήθηκε με γρήγορους ρυθμούς σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια και οδήγησε πράγματι τις χρηματαγορές από την αυστηρή επιτήρηση του κράτους.

Όμως είχε την εξής συνέπεια: οι πλούσιοι έγιναν πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι. Π.χ. στη Γερμανία μειώθηκε το ποσοστό των μισθών επί του εθνικού εισοδήματος από το 74% στο 67% και αυξήθηκε το ποσοστό των κερδών από περιουσιακά στοιχεία από το 26% στο 33%.

Οι πρώτες χώρες που επηρεάστηκαν από την απελευθέρωση αυτή ήταν οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία. Αποσταθεροποιήθηκε η αγορά χρήματος, μειώθηκαν οι επενδύσεις και η απασχόληση. Γι' αυτό δημιουργήθηκαν οι επενδυτικές Τράπεζες (investment bank). Αυτές έχουν μεν το συνθετικό όνομα "τράπεζα" αλλά στην κυριολεξία δεν είναι οι παραδοσιακές τράπεζες που υπόκεινται στα μέτρα προστασίας και ελέγχου του κράτους. Με αυτόν τον τρόπο κατάφεραν να δανειοδοτούν φθηνότερα και να δίνουν στους καταθέτες του υψηλότερα επιτόκια. Όμως τελικά οι πελάτες του υπέστησαν μεγάλες απώλειες γιατί οι μάνατζερ των τραπεζών αυτών πήραν αποφάσεις μεγάλου ρίσκου,

αφού συμμετέχουν μόνο στα κέρδη και καθόλου στις ζημιές των τραπεζών.

Οι παραδοσιακές τράπεζες ίδρυσαν θυγατρικές σε χώρες με λιγότερα έξοδα προστατευτισμού από τα κράτη τους. Επιπλέον, ο Μπους μείωσε τα πραγματικά επιτόκια δανείων στις εμπορικές τράπεζες σχεδόν στο μηδέν και έτσι δόθηκαν άφθονα στεγαστικά δάνεια σε όλους με μόνη ασφάλεια του δανείου την αγοραστική αξία του ακινήτου. Αυξήθηκε η ζήτηση για ακίνητα, ανέβηκαν τα επιτόκια και αυξήθηκε ο αριθμός των καταθετών, δανειοληπτών και αγοραστών ακινήτων σε όλο τον κόσμο. Αυτό οδήγησε τους δανειολήπτες να μην μπορούν να ξεπληρώσουν και τελικά να πανικοβληθούν οι καταθέτες. Έτσι άρχισε ο κίνδυνος των τραπεζών και σταμάτησε απότομα η διακίνηση του χρήματος. Και τελικά το αποτέλεσμα ήταν η πραγματική οικονομική κρίση που ισχύει μέχρι σήμερα και που επηρέασε την οικονομία πολλών κρατών παγκοσμίως²¹.

5.3 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΡΟΣΦΑΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η κρίση που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ επηρέασε αδιαμφισβήτητα όλη την υφήλιο. Αν και όλες οι χώρες που επηρεάστηκαν έλαβαν μέτρα σε σύντομο χρονικό διάστημα έγινε φανερό ότι έπρεπε να ενεργήσουν από κοινού.

Πριν από την κρίση επικρατούσε ένα θετικό κλίμα. Οι τιμές πετρελαίου, για παράδειγμα είχαν ανοδική πορεία μέχρι και 147 δολάρια το βαρέλι). Επίσης, οι τράπεζες έβλεπαν υψηλά κέρδη από τα στεγαστικά

²¹ Κράλογλου, Σ. και Καραγεώργου, Ε. (2008). Γ. Αλογοσκούφης: Έως 28 δισ. ευρώ για την Στήριξη των Τραπεζών. [online]. 15 Οκτωβρίου, διαθέσιμο από: <http://www.capital.gr/news.asp?details=597536>.

δάνεια, λόγω της αύξησης των αξιών των κατοικιών. Όμως όταν άρχισε η πτώση των αξιών αυτών, οι δανειολήπτες δεν κατάφεραν να ξεπληρώσουν τα δάνεια τους με αποτέλεσμα οι τράπεζες να κατασχέσουν τις κατοικίες και να πέσουν ακόμα περισσότερο οι αξίες τους. Ακόμα οι τράπεζες δεν μπορούσαν να αλλάξουν τις ευθύνες πληρωμής απέναντι στους καταθέτες επειδή η περιουσία τους έχασε αξία. Τελικά αναγκάστηκαν να δανειστούν από άλλα χρηματοοικονομικά ιδρύματα με μεγάλα, όμως, ρίσκα, να περιορίσουν την δανειοδότηση ακόμα και τα καταναλωτικά δάνεια), και να αυξήσουν τα επιτόκια.

Συγκεκριμένα, οι συνέπειες της κρίσης είναι οι εξής:

1. Μείωση του ΑΕΠ:

Στην Αμερική, για το τέταρτο τρίμηνο του 2008 ο ρυθμός μείωσης του αναφερόταν σε 3,8%, ενώ στις 27/02/09 σε 6,2%. Και αυτό γιατί μεγάλη πτώση σημείωσαν οι «Ακαθάριστες Ιδιωτικές Εγχώριες Επενδύσεις», που από 5.8% και 11.5% που σημείωσαν στο πρώτο και δεύτερο τρίμηνο του 2008, πέρασαν σε μία μικρή αύξηση +0.4% στο τρίτο τρίμηνο, για να καταβαραθρωθούν στο 20.8% στο τέταρτο και τελευταίο τρίμηνο του 2008. Επίσης επηρεάστηκε και η μείωση των καταναλωτικών δαπανών που σημειώθηκε σε 4.3% στο τελευταίο τρίμηνο του 2008, και αποτελεί το μεγαλύτερο αρνητικό ποσοστό από το δεύτερο τρίμηνο του 1980. Αν όμως στην κρίση του 1980 που η μείωση του ΑΕΠ κράτησε μόνο δύο τρίμηνα οι εξαγωγές αυξάνονταν κατά 7.7% για το δεύτερο τρίμηνο ή σημείωναν μικρή μείωση (της τάξης του 0,8% για το τρίτο τρίμηνο), τώρα οι εξαγωγές έχουν κι αυτές καταποντιστεί στο 23.6% (σημειώνοντας αρνητικό ρεκόρ από το τέταρτο τρίμηνο του 1971).

Στην Ευρώπη, η Κομισιόν αναφέρει παράλληλα ότι η ύφεση που ξεκίνησε το δεύτερο τρίμηνο του 2008 επιδεινώθηκε προς το τέλος του έτους, με το ΑΕΠ τόσο της ΕΕ όσο και της ζώνης ευρώ να υποχωρεί

κατά 1½% (σε τριμηνιαία βάση) το τελευταίο τρίμηνο. Η Επιτροπή αναφέρει ότι από τις έρευνες και τα τεκμηριωμένα στοιχεία προκύπτει περαιτέρω επιδείνωση το πρώτο τρίμηνο του τρέχοντος έτους

2. Αύξηση της ανεργίας:

Ένα αποτέλεσμα της πρόσφατης κρίσης ήταν οι απολύσεις των χρηματοπιστωτικών εταιρειών μέχρι τον Αύγουστο του 2008 να φτάσουν τον πρωτοφανή αριθμό των 654000 θέσεων.

Δυστυχώς όμως η αύξηση της ανεργίας επηρέασε και άλλους τομείς γιατί πολλοί άνθρωποι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους αφού δεν μπορούσαν να ξεχρεώσουν τα στεγαστικά δάνεια.

3. Αύξηση του δημόσιου χρέους των χωρών:

Τον τελευταίο καιρό παρατηρούμε μια αύξηση των αποδόσεων των κρατικών ομολόγων στις ΗΠΑ, όπου η απόδοση του δεκαετούς ομολόγου αυξήθηκε από 2,07% που ήταν τον Δεκέμβριο 2008 σε 3,71% τον Ιούνιο. Πρόκειται για μια αύξηση στην απόδοση της τάξης του 79%. Από την άλλη πλευρά, η απόδοση του τριακονταετούς ομολόγου αυξήθηκε από 2,5% τον περασμένο Δεκέμβριο σε 4,5% σήμερα. Όμως η ερμηνεία αυτής της αύξησης έδωσε την ευκαιρία στον Κρούγκμαν και τον Φέργκιουσον να διασταυρώσουν τα ξίφη τους.

Από την πλευρά του, ο Φέργκιουσον υποστηρίζει ότι η αύξηση των αποδόσεων των κρατικών ομολόγων εκφράζει την ανησυχία της αγοράς για τον πληθωρισμό, που θα είναι το αποτέλεσμα των μέτρων τόνωσης της οικονομίας του προέδρου Ομπάμα. Τα μέτρα αυτά (δηλαδή η αύξηση των κρατικών δαπανών) οδηγούν σε αύξηση του ελλείμματος, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των αποδόσεων των ομολόγων καθώς αυξάνονται οι φόβοι σχετικά με τη φερεγγυότητα του

αμερικανικού Δημοσίου. Τους φόβους του Ferguson συμμερίζονται πολλοί, μεταξύ των οποίων και η Αγκελα Μέρκελ.

Ακριβώς αντίθετη είναι η ερμηνεία που δίνει ο Κρούγκμαν στην αύξηση των αποδόσεων. Για τον Αμερικανό οικονομολόγο, οι αυξημένες αποδόσεις σηματοδοτούν ότι η οικονομική πολιτική του προέδρου Ομπάμα αρχίζει να αποδίδει καρπούς. Τα κρατικά ομόλογα είχαν τόσο χαμηλές αποδόσεις τον περασμένο Δεκέμβριο, γιατί οι επενδυτές δεν ήθελαν να ελαχιστοποιήσουν το ρίσκο των επενδύσεών τους. Η πιο ασφαλής επένδυση ήταν τα κρατικά ομόλογα, στην οποία όλοι επένδυναν τα χρήματά τους (πουλώντας μετοχές, επιχειρηματικά ομόλογα κ.λπ). Όμως πρόσφατα, καθώς οι επενδυτές αρχίζουν να ανακτούν την εμπιστοσύνη τους στην οικονομία, αρχίζουν να ξεφορτώνονται τα κρατικά ομόλογα και να στρέφονται πάλι προς πιο ριψοκίνδυνες επενδύσεις. Η αύξηση, λοιπόν, των αποδόσεων των κρατικών ομολόγων τον τελευταίο καιρό αντιπροσωπεύει μια επιθυμητή εξομάλυνση της κατάστασης μετά τον αρχικό πανικό.

Σύμφωνα με την ανασκόπηση των άρθρων της εφημερίδας times news, είναι φανερό το πώς η οικονομική κρίση επηρεάζει την παγκόσμια οικονομία, δίνοντας έναυσμα σε αρχηγούς και κράτη να προβάλλουν συγκεκριμένα σχέδια δράσης για την αντιμετώπιση της.

4. Χρεοκοπία πολλών επιχειρήσεων:

Η Ελβετία ήταν μια από τις χώρες με τις περισσότερες χρεοκοπίες επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα κατά 20% αυξήθηκαν οι χρεοκοπίες επιχειρήσεων στη χώρα το τελευταίο τρίμηνο του 2008.

Επίσης στην Αμερική χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πτώχευση της Lehman Brothers. Η μεγαλύτερη επενδυτική τράπεζα των ΗΠΑ, το χρέος της οποίας ξεπερνά τα 613 δις δολάρια ανακοίνωσε στις 15/09/2008 την μεγαλύτερη χρεοκοπία στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών.

5. Συγχωνεύσεις πολλών επιχειρήσεων:

Κατά το 2008 (σύμφωνα με στοιχεία του Bloomberg) η συνολική αξία των ανακοινωμένων συγχωνεύσεων και εξαγοράσεων παγκοσμίως διαμορφώθηκε σε 2,50 τρισ. δολάρια, 38% χαμηλότερα από το 2007, που η αξία συναλλαγών είχε φθάσει στα επίπεδα ρεκόρ των 4,06 τρισ. δολαρίων. Ο αριθμός των ανακοινωμένων συγχωνεύσεων και εξαγοράσεων μειώθηκε κατά 17% σε σχέση με το 2007, φθάνοντας τις 27.400. Ο αριθμός των συμφωνιών οι οποίες ακυρώθηκαν έφτασε τις 755, ενώ το ύψος αυτών άγγιξε τα 637 δισ. δολάρια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της αυστραλιανής BHP Billiton, η οποία απέσυρε την αρχική της προσφορά, ύψους 147 δισ. δολαρίων για την εξαγορά του βασικού ανταγωνιστή της στο μεταλλευτικό κλάδο, Rio Tinto, καθιστώντας την τη μεγαλύτερη συμφωνία που έχει ακυρωθεί στην επιχειρηματική ιστορία.

6. Αυξημένη αποστροφή κινδύνου στο Χρη7ατιστήριο:

Το 2008 υπήρξαν μεγάλες πτώσεις στις ευρωπαϊκές χρηματαγορές αλλά και στην Νέα Υόρκη με τον δείκτη Dow Jones να πέφτει κατακόρυφα. Τον Οκτώβριο μειώθηκε και κατά -7,33% και έκανε τους επενδυτές να ανησυχούν για τις απώλειες των τραπεζών. Αλλά και τον Μάρτιο του 2009 έφτασε σε μείωση 4,24%.

7. Περιορισμός εξαγωγών:

Το 2009 χώρες της Ευρώπης όπως η Γερμανία παρουσίασαν μείωση των εξαγωγών τους σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Στη Γερμανία μειώθηκαν οι εξαγωγές χημικών και καταναλωτικών προϊόντων περισσότερο στις τρίτες χώρες όπως η ανατολική Ευρώπη, η Ρωσία αλλά και η Ασία.

8. Μείωση τουριστικού συναλλάγματος:

Ο τουρισμός των μεσογειακών χωρών της Ε.Ε. δοκιμάζεται από το ισχυρό ευρώ, καθώς πολλοί Βορειοευρωπαίοι στρέφονται σε

προορισμούς όπως η Τουρκία, η Κροατία ή το Μαυροβούνιο ή τις χώρες της Βαλτικής, όπου τα χρήματά τους έχουν μεγαλύτερη αγοραστική δύναμη. Άλλες χώρες της Ε.Ε., ωστόσο, όπως η Ισπανία ή η Μάλτα, φαίνεται να κρατούν καλύτερη «άμυνα» από την Ελλάδα στη δεινή κρίση που πλήττει και τον τουρισμό. Είναι χαρακτηριστικό, σύμφωνα με στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας των γερμανικών αεροδρομίων, η μείωση αφίξεων Γερμανών στα ελληνικά νησιά έφθανε στο πρώτο τετράμηνο Ιανουαρίου Απριλίου το 44%. Την ίδια στιγμή η Γαλλία εμφάνιζε ισχυρή άμυνα με μείωση 0,9%, η Ιταλία αύξηση +0,3%, η Πορτογαλία αύξηση +8,5%²².

9. Μείωση ναυτιλιακών ναύλων:

Η ναυτιλία είναι ένας από τους κλάδους που επηρεάστηκαν σχεδόν άμεσα από την τρέχουσα οικονομική αναταραχή στις παγκόσμιες χρηματοοικονομικές αγορές, σημειώνοντας μεγάλη μείωση στις τιμές τόσο των ναύλων, όσο και των αξιών των πλοίων. Η μείωση των δανειακών κεφαλαίων από αρκετές ναυτιλιακές τράπεζες, ως απόρροια της έλλειψης ρευστότητας των τελευταίων, περιόρισε την περαιτέρω δραστηριότητα και ανάπτυξη αφενός του διεθνούς εμπορίου των αγαθών και των πρώτων υλών, αφετέρου της ίδιας της ναυτιλιακής αγοράς. Η τρέχουσα δυσπιστία μεταξύ των τραπεζών και η έλλειψη εγγυητικών επιστολών περιόρισαν στο ελάχιστο τα πιστωτικά όρια στη χορήγηση νέων δανείων, γεγονός που είχε αρνητικό αντίκτυπο στον όγκο των μεταφερόμενων φορτίων. Πέραν των αρνητικών αποτελεσμάτων στη ναυλαγορά, οι αγοραπωλησίες των πλοίων σημείωσαν σημαντική μείωση. Ως εκ τούτου, οι πλοιοκτήτες είδαν τα έσοδα να εξανεμίζονται,

²² Τάκης Φωτόπουλος, Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης και η οικονομική δημοκρατία ως λύση, στο <http://www.scribd.com/doc/4944695/>-

καθώς η αξία των στόλων τους μειώθηκε αισθητά, έως και πάνω από 60% σε μερικές κατηγορίες πλοίων. Η σημαντική μείωση της αξίας των πλοίων είχε ως αποτέλεσμα τα μεγάλης ηλικίας πλοία είτε να αποστέλλονται προς διάλυση σε μειωμένες τιμές δεδομένου ότι δεν είναι πλέον ανταγωνιστικά), είτε να αντικαθίστανται με ιδιαίτερα χαμηλούς ρυθμούς από νεότερα πλοία. Παράλληλα, στην αγορά των νέων κατασκευών παρατηρούνται φαινόμενα τόσο ακύρωσης, όσο και αναβολής ή επαναδιαπραγμάτευσης των όρων των συμβολαίων ναυπήγησης. Μάλιστα, αρκετοί πλοιοκτήτες αδυνατούν να αντλήσουν δανειακά κεφάλαια (χάνοντας εκατομμύρια δολάρια σε προκαταβολές), ενώ πολλά ναυπηγεία αντιμετωπίζουν αφενός μεν χαμηλότερα αναμενόμενα έσοδα από ακυρώσεις μελλοντικών παραδόσεων, αφετέρου δε κεφαλαιακές ζημίες από τις τρέχουσες αναβολές / ακυρώσεις παράδοσης. Οι μειωμένες τιμές ναύλων, οι συρρικνωμένες αξίες των δανειακών ενεχύρων και οι ακυρώσεις των νεόκτιστων πλοίων δημιουργούν προβλήματα ρευστότητας σε πολλούς πλοιοκτήτες, καθιστώντας δύσκολη την αποπληρωμή των δανείων. Σε αρκετές περιπτώσεις, τα δάνεια τελούν υπό επαναδιαπραγμάτευση και αναδομούνται με τη βοήθεια των τραπεζών, δίνοντας στους πλοιοκτήτες τον χρόνο να αναδιοργανωθούν και να αρχίσουν εκ νέου τις πληρωμές. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, καθίσταται κατανοητή η τάση συγχώνευσης των εταιρειών στη ναυτιλιακή αγορά, καθώς η εταιρική αναδόμηση και ο νέος προγραμματισμός αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για μια υγιή αποκατάσταση.

10. Αναδιάρθρωση κεφαλαιακής σύνθεσης εταιριών:

Στη μέση της οικονομικής κρίσης, πολλές εταιρείες αναγκάστηκαν, για να μειώσουν το κόστος λειτουργίας τους, να μειώσουν και το προσωπικό τους, ακόμα και εάν πολλές φορές επρόκειτο για ταλαντούχα στελέχη με πολύ υψηλές θέσεις στην ιεραρχία των

εταιρειών. Άρα αναγκάστηκαν να αλλάξουν την σύνθεση των κεφαλαίων τους ως μια προσπάθεια για να αντιμετωπίσουν την παρούσα κατάσταση και να μην καταφύγουν στην χρεοκοπία²³.

²³ Πουρναράκης, Ε. Δ. και Χατζηκωνσταντίνου, Γ.Θ. (1999), *Αρχές Οικονομικής*, Εκδόσεις ΑΝΙΚΟΥΛΑ, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από το γενικευμένο δυσμενές κλίμα της τελευταίας περιόδου δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη και η χώρα μας, καθώς από τον Σεπτέμβριο του 2008 και σταδιακά μέχρι σήμερα η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε ύφεση εξαιτίας της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Για πρώτη φορά η Ελλάδα βρίσκεται, από το φθινόπωρο του 2008, σε μια κατάσταση αναστάτωσης όσον αφορά την οικονομία.

Στη συνέχεια αναλύονται τα αίτια που προκάλεσαν την είσοδο της κρίσης στην Ελλάδα, οι συνέπειες που επέφερε στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, καθώς και τα μέτρα που έχουν ήδη ληφθεί.

6.2 ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η χρηματοοικονομική κρίση, μετά την Αμερική, εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα και σε χώρες της Ευρώπης και τελικά έφτασε πολύ σύντομα και στην Ελλάδα.

Βέβαια η χώρα μας δεν θα επηρεαζόταν αν δεν υπήρχαν κάποιοι παράγοντες, οι οποίοι οδήγησαν την Ελληνική Αγορά να πλήττεται από την χρηματοοικονομική κρίση.

Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας ήταν ότι η ικανότητα δανειοδότησης των Ελλήνων έφτασε και ξεπέρασε τα όρια της. Υπήρξε το γεγονός που έχει προαναφερθεί ότι οι δανειολήπτες δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν στην πληρωμή των δόσεων τους και επομένως και οι τράπεζες δεν μπόρεσαν να ικανοποιήσουν πλήρως του καταθέτες τους. Έτσι έγιναν λίγο πιο ‘σφιχτά’ τα νέα δάνεια αλλά

κυρίως εμφανίστηκε η απροθυμία των καταναλωτών για καινούρια δάνεια.

Ένα άλλο πάρα πολύ σημαντικό αίτιο έλευσης της κρίσης στην Ελλάδα ήταν τα προβλήματα στο σύστημα διακυβέρνησης, τα οποία είναι ευδιάκριτα στον πίνακα των διεθνών συγκρίσεων. Σε έρευνα του ΟΟΣΑ, η Ελλάδα έχει έναν από τους χαμηλότερους δείκτες «μεταρρυθμιστικής ικανότητας» μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών. Η Παγκόσμια Τράπεζα διαπίστωσε πως η Ελλάδα υστερεί στη «διευκόλυνση της επιχειρηματικότητας». Επίσης, η ελληνική παραοικονομία υπερβαίνει σε όγκο την οικονομία των υπολοίπων χωρών της Ευρωζώνης.

Το τελευταίο αίτιο είναι ότι όσοι ασχολούνται με το ε7πόριο επιθυμούν τον εκσυγχρονισμό, ενώ η κοινωνία στο σύνολο της μένει προσηλωμένη σε παραδοσιακές συνήθειες. Ο συνδυασμός των παραπάνω παραγόντων μαζί με την αύξηση των επιτοκίων και την άνοδο του πληθωρισμού οδήγησε την ελληνική οικονομία στην χρηματοοικονομική κρίση²⁴.

6.3 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑ

Η πρόσφατη χρηματοοικονομική κρίση επηρέασε την ελληνική οικονομία προκαλώντας σοβαρές συνέπειες.

Συγκεκριμένα, οι συνέπειες που προκάλεσε επηρέασαν περισσότερο τους εξής κλάδους της

- οικονομίας:
- Τον τραπεζικό κλάδο
- Τον τουρισμό

²⁴ Μαλλιαρόπουλος, Δ. (2010), *Δημοσιονομική Προσαρμογή και Οικονομική Ανάπτυξη 2010-2020*, Eurobank Research, Οικονομία και Αγορές

- Την ναυτιλία
- Τα ακίνητα

Παρακάτω αναλύονται οι συνέπειες που επηρέασαν τον κάθε κλάδο ξεχωριστά για να γίνει αντιληπτό το πόσο σημαντική ήταν και είναι η κρίση στην Ελλάδα.

τραπεζικός τομέας:

Ο τραπεζικός κλάδος είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής οικονομίας γιατί επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα όλα τα φυσικά ή μη φυσικά πρόσωπα. Επομένως οποιαδήποτε μεταβολή του, όπως έγινε τώρα με την κρίση, έχει συνέπειες πολύ σημαντικές.

Οι συνέπειες που προκλήθηκαν από την χρηματοοικονομική κρίση ήταν οι εξής:

Δυσμενείς επιπτώσεις στις τραπεζικές μετοχές:

Οι ελληνικές τραπεζικές μετοχές σημείωσαν πτώση όλο αυτό το διάστημα το 2008 ειδικά οι τράπεζες: Alpha Bank, Τράπεζα Κύπρου, Marfin Popular Bank, Τράπεζα Πειραιώς, Εμπορική Τράπεζα). Και ο λόγος είναι η ανυπαρξία μεγάλων αγοραστών επειδή, πρώτον, σε εποχές κρίσης, οι αγοραστές είναι λιγότεροι, δεύτερον, μερικοί διστάζουν να αγοράσουν τραπεζικές μετοχές και, τρίτον, ένα άλλο τμήμα τους αποστασιοποιείται από το επενδυτικό προϊόν «Ελλάδα». Λόγω αυτής της πτώσης οι ελληνικές τράπεζες αναγκάστηκαν να αυξήσουν τα επιτόκια των μετοχών τους για να αυξήσουν τα κέρδη τους.

Τιτλοποίηση δανείων:

Οι εμπορικές τράπεζες για να τροφοδοτήσουν με ρευστότητα την αγορά αλλά και για να αυξήσουν τα κέρδη τους εξέδωσαν ομόλογα που αντιστοιχούσαν σε τιτλοποιημένα δάνεια μειωμένης εξασφάλισης) τα οποία πωλούσαν σε επενδυτές με αποτέλεσμα τα νέα κεφάλαια που συγκέντρωσαν να τα χορηγήσουν στην αγορά.

Η τιτλοποίηση αυτή προσέφερε τα εξής πλεονεκτήματα στις εμπορικές τράπεζες:

- Βελτίωση των ισολογισμών τους και αύξηση της κυκλοφοριακής ταχύτητας των
- αποθεμάτων τους.
- Βελτίωση του δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας
- Χαμηλό κόστος δανεισμού
- Εύρεση εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης

Όμως η τιτλοποίηση εμπεριέχει και κινδύνους, όπως ο υπερδανεισμός των νοικοκυριών, η υψηλή επισφάλεια και η αβεβαιότητα για τα ακίνητα, οι οποίοι εντάθηκαν στην περίοδο της 67 κρίσης που διανύουμε και έτσι υπήρξε σοβαρός περιορισμός σε τιτλοποιημένα δάνεια μειωμένης απασχόλησης.

Περιορισμένη χρήση δανειοδότησης:

Η Ελλάδα παρουσιάζεται στην Ευρώπη ως μια χώρα κακής επένδυσης λόγω του ότι η χορήγηση δανείου «πληρώνεται» ακριβά εξαιτίας των υψηλών επιτοκίων χρηματοδότησης. Τα προηγούμενα χρόνια ο δανεισμός ήταν υψηλός, σε σημείο που σχεδόν 6 στους 10 Έλληνες αντιμετώπιζαν δυσκολίες στην αποπληρωμή της δόσης του στεγαστικού τους δανείου. Συνδυάστηκε όμως και με τα συνεχόμενα ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και οδήγησε στη μείωση της φερεγγυότητας του ελληνικού κράτους την περίοδο που διανύουμε, καθώς οι πλεονασματικές μονάδες ήταν διατεθειμένες να δανείσουν τα χρήματά τους σε σταθερές οικονομικά χώρες και όχι σε χώρες αδύνατες. Αποτέλεσμα όλου αυτού ήταν η μεγάλη αύξηση του επιτοκίου δανεισμού που συνεπάγεται περαιτέρω δυσκολίες στην εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων για την χρηματοδότηση των μέτρων εξυγίανσης του οικονομικού τομέα. Στην Ελλάδα, παρόλα αυτά, δεν είδαμε άμεσες συνέπειες στη δανειοδότηση, αφού δεν έκλεισε καμία

τράπεζα. Άλλαξε μόνο η εμπορική πολιτική δανεισμού των τραπεζών και συγκεκριμένα η τιμολόγηση, οι όροι χρηματοδότησης και η διάρκεια πιστωτικής επέκτασης . Οι τράπεζες πλέον προσπαθούν τα δάνεια που συνάπτουν να μην έχουν μεγάλη διάρκεια αποπληρωμής. Επιπλέον δέχτηκαν πιέσεις από την Τράπεζα της Ελλάδος ώστε να μειώσουν τους επισφαλείς δανειολήπτες τους, μιας και φέτος υπολογίζεται ότι τα επισφαλή δάνεια θα φτάσουν από 2 έως 2,4 δις ευρώ δηλαδή θα είναι αυξημένα κατά 75%.

Δάνεια τραπεζών από την Ευρωπαϊκή Ένωση και μείωση επιτοκίων καταθέσεων:

Οι ελληνικές τράπεζες, για να μπορούν μεγαλώσουν τα κέρδη τους και να αυξήσουν την ρευστότητα των 28 δις ευρώ που λαμβάνουν από το Δημόσιο αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και να ζητήσουν δάνεια με ευνοϊκότερους όρους. Με αυτό τον τρόπο ήθελαν να έχουν και τα δάνεια που δίνουν οι ίδιες ευνοϊκούς όρους.

Συγκεκριμένα η Alpha Bank ζήτησε δανειακή σύμβαση 250 εκατ. ευρώ. Ομοίως και η Euro bank ζήτησε το ίδιο ποσό για να χρηματοδοτήσει με δάνεια ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Ακολούθησαν αιτήσεις από την Αγροτική Τράπεζα, την Τράπεζα Πειραιώς, την Εθνική Τράπεζα και την Marfin.

Ο λόγος που κατέφυγαν στην Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων είναι ότι τα κεφάλαια της διατίθενται με χαμηλό επιτόκιο και έτσι μπορούν να δώσουν χαμηλότοκα δάνεια. Όμως τελικά η μείωση των επιτοκίων δεν είχε τα οφέλη που περίμεναν οι Έλληνες δανειολήπτες. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, οι μειώσεις ήταν ελάχιστες, ενώ έγιναν ακόμα και αυξήσεις. Π.χ. στα στεγαστικά δάνεια το επιτόκιο ήταν 4,14% στις αρχές του 2008 ενώ το euribor ήταν 4,69%). Στα τέλη του 2008 το επιτόκιο των στεγαστικών έφτασε το 5,5% και το euribor το

5,39%. Τον Μάιο του 2009 ξεπέρασε το 5%, δηλαδή βρέθηκε 3,5 μονάδες υψηλότερα από το ευρίβοι της ίδιας περιόδου. Ακόμα και μέχρι τον Αύγουστο του 2009 τα στεγαστικά επιτόκια κυμάνθηκαν πάνω από 4%, ενώ το ευρίβοι κάτω από 1%.

Από όλο αυτό φαίνεται οι ελληνικές τράπεζες όχι μόνο δεν έδωσαν χαμηλότοκα δάνεια, αλλά αύξησαν τα επιτόκια παραπάνω από τις τιμές που ίσχυαν πριν από την κρίση. Οι αυξήσεις αυτές έγιναν κυρίως σε στεγαστικά, καταναλωτικά δάνεια και πιστωτικές κάρτες.

Ταυτόχρονα, μείωσαν τα επιτόκια των καταθέσεων με αποτέλεσμα η διαφορά να μεγαλώνει περισσότερο σε βάρος των δανειοληπτών και των καταθετών. Συγκεκριμένα, στις καταθέσεις προθεσμίας τα επιτόκια, από 6% που ήταν στα τέλη του 2008, έφτασαν το 1,5%. Το ίδιο συνέβη και με τις καταθέσεις ταμειυτηρίου, που για ποσό έως 30000 ευρώ τα επιτόκια έφτασαν το 0,20 0,30%. Και όλα αυτά ενώ ο πληθωρισμός την ίδια χρονολογική περίοδο ανέρχεται σε 0,50 0,60%, επιβαρύνοντας ακόμα τους καταθέτες οι οποίοι έχουν ακόμα να πληρώσουν τις δόσεις των δανείων τους, τα ενοίκια και τους λογαριασμούς τους.

Οι καταθέτες παλαιότερα είχαν την δυνατότητα να καταθέσουν τα χρήματα τους πετυχαίνοντας αποδόσεις πολύ υψηλότερες από αυτές των βραχυπρόθεσμων κρατικών ομολόγων και, επιπλέον, οι κυβερνήσεις παρείχαν έως και 100000 ευρώ εγγύηση. Τώρα πια τα επιτόκια δεν δίνουν αυτές τις αποδόσεις. Και ακόμα, πολλοί καταθέτες στο τέλος κάθε έτους ανανεώνουν τις καταθέσεις τους με χαμηλότερα επιτόκια από ότι παλαιότερα. Επιπλέον, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα τα ελληνικά νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις τον Μάρτιο του 2009 απόλαυσαν επιτόκια προθεσμιακών καταθέσεων έως 1 χρόνο υψηλότερα κατά 0,64% σε σχέση με τον μέσο όρο των κρατών μελών της Ευρωζώνης.

Έκδοση εταιρικών ομολόγων:

Η χρηματοοικονομική κρίση έχει αναγκάσει τις μεγαλύτερες ελληνικές τράπεζες και μεγάλες επιχειρήσεις να δανειστούν ακριβά, εκδίδοντας ομόλογα με σταθερές αποδόσεις για διάστημα 3-5 χρόνων. Τον Σεπτέμβριο του 2009 η απόδοση των τραπεζικών ομολόγων ήταν έως και 5% ενώ σε μεγάλες επιχειρήσεις τα επιτόκια που δόθηκαν έφτασαν και το 8%.

Όμως οι επενδύσεις αυτές απευθύνονται μόνο σε όσους μπορούν να δώσουν μεγάλα ποσά, της τάξεως τουλάχιστον των 50000 ευρώ. Την ίδια περίοδο, το επιτόκιο ταμειυτηρίου έφτανε το 0,5%, το επιτόκιο προθεσμιακών καταθέσεων έφτανε το 3%, ενώ ένα ομόλογο σταθερού επιτοκίου είχε απόδοση έως και 5% ανά έτος. Δηλαδή προσέφερε δεκαπλάσια απόδοση σε σχέση με το ταμειυτήριο.

Τα ομόλογα αυτά απευθύνονται μόνο σε πελάτες που γνωρίζουν καλά τις επενδύσεις και τους κινδύνους που λαμβάνουν. Έτσι οι επενδυτές ζητούσαν επενδύσεις που θα τους προσέφεραν σίγουρες αποδόσεις. Σύμφωνα με την Εθνική Τράπεζα, οι καταθέσεις προθεσμίας τον Απρίλιο του 2009 είχαν επιτόκιο 2,8% και τα ομόλογα ελληνικού δημοσίου 3,6%. Όμως τα εταιρικά ομόλογα προσφέρουν σημαντικές αποδόσεις, σίγουρα υψηλότερες από εκείνες των ομολόγων του ελληνικού δημοσίου.

Παρόλα αυτά, διεθνώς παρατηρείται οι επενδύσεις να μην προτιμούν τα εταιρικά ομόλογα γιατί το ρίσκο είναι εξίσου υψηλό με τις αποδόσεις τους. Οι αποδόσεις των ομολόγων των ελληνικών επιχειρήσεων κυμαίνονται από 3,75% μέχρι και 9%. Ο Ο.Τ.Ε. μέχρι στιγμής έχει δανειστεί με ομόλογα 4,871 δις ευρώ με απόδοση από 2,15% έως και 4,31%. Η WIND 3,3 δις ευρώ με απόδοση 6,996%. Η Δ.Ε.Η. 400 εκατ. ευρώ με απόδοση 2,08%. Ο Τιτάνας 200 εκατ. ευρώ απόδοσης 5,80%, η Φ.Α.Γ.Ε. 121,483 εκατ. ευρώ απόδοσης 10,22%. Η υαλοποιία Γιούλα 140 εκατ. ευρώ με απόδοση 29% και θεωρείται πιο

επισφαλής επένδυση από την αντίστοιχη του Ο.Τ.Ε. ή του Τιτάνα. Και ο Ant1 3,579 εκατ. ευρώ με απόδοση ομολόγων 5,11%.

Αύξηση spread ομολόγων:

Ο όρος spread για τις τραπεζικές δραστηριότητες αναφέρεται στη διαφορά μεταξύ των επιτοκίων καταθέσεων και των επιτοκίων χορηγήσεων. Αυτή η διαφορά είναι μεγαλύτερη στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα από ότι σε αντίστοιχα άλλων ευρωπαϊκών χωρών και αποτελεί την κύρια πηγή κερδοφορίας των τραπεζών. Τα spread των ελληνικών ομολόγων τα τελευταία χρόνια είχαν διευρυνθεί και ο λόγος ήταν οι ρευστοποιήσεις που πραγματοποιούσαν οι ξένοι επενδυτές.

Τον Φεβρουάριο του 2009 η διαφορά απόδοσης (spread) μεταξύ ελληνικών και γερμανικών ομολόγων διαμορφώθηκε σε 300 μονάδες.

Η διεύρυνση των spread αποδίδεται σε δύο λόγους. Πρώτον στο γεγονός ότι είχαν πληθύνει οι εκτιμήσεις που έκαναν λόγο για επιδείνωση του κλίματος το επόμενο διάστημα, με τα spreads να έφταναν ίσως και πάνω από 309 μονάδες. Δεύτερον, στο γεγονός ότι ξένοι επενδυτές πουλούσαν 10ετή ελληνικά ομόλογα με προφανή στόχο να τοποθετηθούν στην δημοπρασία του ελληνικού δημοσίου.

Μετά από λίγο διάστημα τα spread 5ετών ελληνικών ομολόγων είχαν υποχωρήσει σε 125 μονάδες, παραμένοντας όμως αρκετά διευρυμένα. Ετούτη η διεύρυνση αποδίδεται στα υψηλά επίπεδα του χρέους και στην πιθανή αύξηση του τα επόμενα έτη.

Πριν από λίγο καιρό, τελικά, η διαφορά απόδοσης μεταξύ των ελληνικών και των γερμανικών ομολόγων μειώθηκε, παρόλο που το Α' τρίμηνο του 2009 το ελληνικό spread ήταν το υψηλότερο στην Ευρωζώνη.

Περιορισμός Καταναλωτικής Πίστης:

Το 2008 η Ελλάδα ήταν από τις λίγες χώρες στην Ευρωζώνη που παρουσίασε αύξηση της καταναλωτικής πίστης. Τα επιτόκια στα

καταναλωτικά δάνεια αυξήθηκαν και έτσι παρουσιάστηκε περιορισμός στην καταναλωτική πίστη.

Το 2009 τα επιτόκια των καταναλωτικών δανείων στην Ελλάδα ήταν υψηλότερα από το μέσο όρο της Ευρωζώνης. Συγκεκριμένα, το Μάρτιο του 2009 ήταν 8,62% έναντι 7,73%. Οι τράπεζες όμως αναγκάστηκαν να μειώσουν πάλι τα επιτόκια. Το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο μείωσε τα επιτόκια καταναλωτικής πίστης κατά 0,25%. Το ίδιο έκανε και η Ε.Κ.Τ. με τα μακροπρόθεσμα κυρίως δάνεια της.

Η υπουργός Οικονομίας ανακοίνωσε νομοσχέδιο για την προστασία των καταναλωτών, όπου απαγορεύονται ο ανατοκισμός στην καταναλωτική πίστη, διάφορα τεχνάσματα που οδηγούν στη διόγκωση των χρεών αλλά και αδιαφανείς χρεώσεις.

Ακόμα, οι Έλληνες καταναλωτές από το 2010 θα ενημερώνονται μέσω του εντύπου «τιτλοποιημένων ευρωπαϊκών πληροφοριών καταναλωτικής πίστης» για δάνεια, κάρτες κ.λ.π. πιθανόν πιο προνομιακά από τα ελληνικά.

Περιορισμός Στεγαστικής Πίστης:

Η ζήτηση για στεγαστικά δάνεια το 2008 παρέμεινε ασθενής σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές.

Από στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας προκύπτει ότι ο ρυθμός αύξησης του υπολοίπου των στεγαστικών δανείων επιβραδύνθηκε τον Αύγουστο του 2008 στο 15% και τον Δεκέμβριο του 2007 σε 4%.

Από τον Δεκέμβριο του 2007 έως το Μάρτιο του 2009 το μέσο επιτόκιο για στεγαστικά δάνεια με διάρκεια άνω των 5% μειώθηκε κατά 0,57% (από 5,11% σε 4,54%) στην Ελλάδα έναντι μείωσης 0,23% στην Ευρωζώνη (από 5,01% σε 4,78%). Τότε το επιτόκιο της Ελλάδας ήταν από τα χαμηλότερα της Ευρωζώνης.

Μέχρι τα τέλη Αυγούστου 2008 οι τράπεζες είχαν χορηγήσει από την αρχή του έτους 6 δις ευρώ για στεγαστικά δάνεια. Δεν χορηγούν

εύκολα στεγαστικά δάνεια ενώ διστάζουν να χρηματοδοτήσουν πάνω από το 70% της αξίας του ακινήτου. Για να βοηθηθεί η στεγαστική πίστη στην Ελλάδα υπήρξε μείωση επιτοκίων 0,5% σε στεγαστικά δάνεια νοικοκυριών που συνδέονται με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα Ε.Κ.Τ.). Επίσης, το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο μείωσε το κυμαινόμενο βασικό επιτόκιο στεγαστικής πίστης κατά 0,5%.

Περιορισμός Επιχειρηματικής Πίστης:

Η κρίση επηρέασε και τον τομέα των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, έχει επηρεαστεί η χρηματοδότηση από τις τράπεζες στο 60% των επιχειρήσεων. Ειδικά στον κλάδο των κατασκευών το 70% έχει επηρεαστεί αρνητικά από την κρίση.

Το 64% των επιχειρήσεων θεωρούν ότι το βασικό πρόβλημα είναι στον περιορισμό ρευστότητας των πελατών/ προμηθευτών, το 43% το υψηλό κόστος δανεισμού, το 37,9% την άρνηση των τραπεζών για νέα δάνεια και το 28,1% τον περιορισμό ρευστότητας κατώτερων πηγών χρηματοδότησης.

Για να βοηθηθεί η επιχειρηματική πίστη στην Ελλάδα υπήρξε κι εδώ μείωση επιτοκίων. Τον Φεβρουάριο του 2009 το επιτόκιο των επιχειρηματικών δανείων χωρίς καθορισμένη διάρκεια σημείωσε πτώση σε 6,63% από 6,66% που ήταν τον Ιανουάριο.

Μείωση παρατηρήθηκε και στην κατηγορία των νέων επιχειρηματικών δανείων συγκεκριμένης διάρκειας με επιτόκιο κυμαινόμενο ή σταθερό μέχρι και ένα έτος. Συγκεκριμένα, το μέσο επιτόκιο για δάνεια μέχρι 1 εκατ. ευρώ μειώθηκε στο 4,99% από 5,45% που ήταν τον Ιανουάριο του 2009. και το μέσο επιτόκιο για δάνεια άνω του 1 εκατ. ευρώ μειώθηκε σε 4,12% από 4,24%.

Παράλληλα, όμως, στις καταθέσεις των επιχειρήσεων το επιτόκιο 2 ετών μειώθηκε σε 4,25%. Παρόλα αυτά παρατηρήθηκε ότι οι νέες εμπορικές επιχειρήσεις έφτασαν τις 32758 το Α' εξάμηνο του 2009, ενώ

αυτές που σταμάτησαν την λειτουργία τους ήταν 24513. Οι νέες επιχειρήσεις ήταν κατά 33,6% περισσότερες από αυτές που έκλεισαν.

Επίσης η απασχόληση στον κλάδο του εμπορίου αυξήθηκε κατά 2,6%. Ακόμα και οι πτωχεύσεις μειώθηκαν. Μέχρι τον Αύγουστο του 2009 έγιναν 608 αιτήσεις πτωχεύσεων στα πρωτοδικεία της χώρας και έγιναν δεκτές οι 190. Ενώ το 2008 είχαμε 802 αιτήσεις με αποδεκτές τις 267 και το 2007 είχαμε 2048 αιτήσεις, εκ των οποίων έγιναν δεκτές οι 457²⁵.

6.4 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Σύμφωνα με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδας, τα μέτρα που ανακοινώθηκαν από την προηγούμενη κυβέρνηση διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

- μέτρα για την εξοικονόμηση πόρων
- μέτρα στήριξης της αγοράς και της απασχόλησης

Μέτρα για την εξοικονόμηση πόρων:

1. Μείωση δαπανών: Αυτή η μείωση, πέρα από τις δημόσιες επενδύσεις και τις κοινωνικές παροχές αφορά στη σταθερότητα μισθών και συντάξεων του δημοσίου τομέα.

Συγκεκριμένα αφορά τους μισθούς που υπερβαίνουν τα 1700 ευρώ μικτά και τις συντάξεις που υπερβαίνουν τα 1100 ευρώ.

Για τους μισθούς και τις συντάξεις που βρίσκονται κάτω από αυτά τα όρια αναγγέλθηκε ετήσια εφ' άπαξ οικονομική ενίσχυση μέχρι 500 ευρώ. Αυτό αφορά και τις συντάξεις των άλλων ασφαλιστικών ταμείων.

²⁵ Τάκης Φωτόπουλος, Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης και η οικονομική δημοκρατία ως λύση, στο <http://www.scribd.com/doc/4944695/>

2. Αύξηση εσόδων: Η αύξηση αυτή αναφέρεται σε αύξηση της φορολογίας με επαναφορά καταργημένων φόρων, αύξηση των φορολογικών συντελεστών και εκτάκτων εισφορών.

3. Μέτρα στήριξης της αγοράς και της απασχόλησης:

Μέτρα στήριξης του τραπεζικού συστήματος: Το Ελληνικό δημόσιο παραχώρησε στις τράπεζες τίτλους (μετοχές και ομόλογα) για να μπορέσουν να χρησιμοποιήσουν έναντι της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και να τους μετατρέψουν σε χρήμα, έτσι ώστε να το διοχετεύσουν στην ελληνική οικονομία. Με τον τρόπο αυτό προγραμματίστηκε ότι θα ισοσκελιστεί το έλλειμμα του ισοζυγίου για το 2009.

- Μέτρα στήριξης του τουρισμού:

Τα μέτρα που λήφθηκαν για την στήριξη του τουρισμού είναι η αύξηση κατά 50% των δαπανών για την προβολή της Ελλάδας, η μείωση του ενιαίου τέλους ακινήτων (ΕΤΑΚ) για το 2009 και το 2010, η χρηματοδότηση των τουριστικών επιχειρήσεων, μέσω του πακέτου των 28 δις, η αναστολή για ένα έτος της καταβολής εισφοράς για τα δάνεια των τουριστικών επιχειρήσεων, η μείωση του τέλους διαμονής παρεπιδημούντων, και η αναστολή των τελών χρήσης των αεροπλάνων κατά την περίοδο

Απριλίου- Σεπτεμβρίου 2009.

- Μέτρα ενίσχυσης των ακινήτων:

Τα μέτρα που ανακοινώθηκαν ήταν η εγγύηση του Ελληνικού δημοσίου για το 25% των στεγαστικών δανείων, ώστε αυτά να καλύπτουν το 100% της εμπορικής αξίας των ακινήτων (οι τράπεζες χορηγούσαν το 75% της αξίας και οι καταναλωτές κάλυπταν το υπόλοιπο), η μείωση της αμοιβής των συμβολαιογράφων από το 1,2% στο 1% της αξίας του ακινήτου, η αύξηση από 20% σε 40% του ποσοστού των δεδουλευμένων τόκων για τα στεγαστικά δάνεια

κατοικιών το οποίο αφαιρείται από το φόρο εισοδήματος, και η προκήρυξη προγράμματος που θα αφορά στη βελτίωση της ενεργειακής συμπεριφοράς κτιρίων που κτίστηκαν πριν το 1980.

Τα μέτρα αυτά ανακοινώθηκαν από την προηγούμενη κυβέρνηση. Η σημερινή κυβέρνηση, και συγκεκριμένα η Υπουργός Οικονομίας, Ανάπτυξης και Ναυτιλίας ανακοίνωσε πέντε νομοσχέδια που θα κατατεθούν για την αναθέρμανση της οικονομίας και την έξοδο από την κρίση. Το πρώτο νομοσχέδιο αναφέρεται στην άμεση αποκατάσταση της ρευστότητας. Τα μέτρα που αναφέρει είναι «πάγωμα» δανειακών υποχρεώσεων για ένα χρόνο και δυνατότητα αναχρηματοδότησης ληξιπρόθεσμων οφειλών για όσες επιχειρήσεις πλήττονται ιδιαίτερα και έχουν πρόβλημα αποπληρωμής οφειλών. Επίσης, προβλέπονται αναστολή καταβολής, για ένα χρόνο, της εισφοράς του Ν.128/75, αλλαγές στους όρους και τις προϋποθέσεις του ΤΕΜΠΜΕ, χορήγηση εγγυήσεων του Δημοσίου και αλλαγές στον ΤΕΙΡΕΣΙΑ.

Το δεύτερο νομοσχέδιο αναφέρεται στην προστασία των δανειοληπτών από την υπερχρέωση. Βάση αυτού θα μπορούν να αποπληρώνουν τα χρέη τους σύμφωνα με το εισόδημα και τα περιουσιακά τους στοιχεία, ακόμα και να απαλλαγούν από αυτά εάν, όμως, δεν υπάρχουν περιουσιακά στοιχεία και τα τρέχοντα εισοδήματα δεν επαρκούν για την ικανοποίηση των δανειακών υποχρεώσεων. Από την διαδικασία αυτή προστατεύεται η κύρια κατοικία του δανειολήπτη.

Το τρίτο νομοσχέδιο αναφέρεται στην προστασία των καταναλωτών, όπου καταργούνται κάποιες ρυθμίσεις της προηγούμενης κυβέρνησης. Πλέον, απαγορεύεται ο ανατοκισμός στην καταναλωτική πίστη και τα τεχνάσματα που οδηγούν στη διόγκωση της οφειλής.

Το τέταρτο νομοσχέδιο αναφέρεται στην απλοποίηση των διαδικασιών ίδρυσης, λήψης αδειών και λειτουργίας νέων επιχειρήσεων. Οι διαδικασίες ίδρυσης Ανωνύμων Εταιρειών, Ομόρρυθμων Εταιρειών

και Ε.Π.Ε. θα περιορίζονται σε μόλις 4 από 14 έως 18 που κυμαίνονται σήμερα. Έτσι, το διοικητικό και γραφειοκρατικό κόστος θα μειωθεί δραστικά, ανακοίνωσε η Υπουργός, σε συνεργασία με τα Επιμελητήρια και με χρήση του Γενικού Μητρώου Επιχειρήσεων. Ακόμα, θα δημιουργηθούν Κέντρα Εξυπηρέτησης Επιχειρήσεων (όπως τα ΚΕΠ) καθώς και «Διαμεσολαβητής του Επιχειρηματία» για τις συναλλαγές επιχειρήσεων με τη δημόσια διοίκηση.

Το πέμπτο νομοσχέδιο αναφέρεται σε ζητήματα για την ίδρυση Βιομηχανικών και Επιχειρηματικών Περιοχών. Παράλληλα δημιουργούνται μέτρα αξιοποίησης του ΕΣΠΑ, δηλαδή του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς, το οποίο αποτελεί το έγγραφο αναφοράς για τον προγραμματισμό των Ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε εθνικό επίπεδο για την περίοδο 2007-2013²⁶.

²⁶ Μαλλιάρopoulos, Δ. (2010), Δημοσιονομική Προσαρμογή και Οικονομική Ανάπτυξη 2010-2020, Eurobank Research, Οικονομία και Αγορές

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥΣ

7.1 Η ΤΕΛΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Οι λογαριασμοί εθνικού εισοδήματος διαιρούν τις δαπάνες που περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ σε τέσσερις κατηγορίες, όπου ισχύει:

$$A.E\gamma\chi.\Pi. = C + I + G + NX$$

Οι τέσσερις κατηγορίες είναι C που συμβολίζει την κατανάλωση, I που είναι η επένδυση, G που συμβολίζει τις δημόσιες δαπάνες για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών και NX που είναι καθαρές εξαγωγές ή το εμπορικό ισοζύγιο. Η κατανάλωση ή καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών αποτελείται από τα αγαθά και υπηρεσίες που αγοράζονται από τα νοικοκυριά. Οι δημόσιες δαπάνες ή διαφορετικά η τελική καταναλωτική δαπάνη της κυβέρνησης είναι η δαπάνη για τα αγαθά και υπηρεσίες που πραγματοποιούνται από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και την τοπική αυτοδιοίκηση.

I. Τρέχουσες τιμές		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Τελική Καταναλωτική Δαπάνη	Σύνολο	122.899	131.720	142.895	151.367	161.876	173.673	187.175	201.221	213.589	217.508
	Νοικοκυριά	97.364	104.484	112.432	120.037	127.972	138.520	150.655	160.398	170.865	169.913
	ΜΚΙΕΝ	1.274	1.807	1.806	1.900	2.008	1.929	2.203	2.315	2.416	2.428
	Γενική Κυβέρνηση	Σύνολο	24.271	25.430	28.656	29.430	31.897	33.225	34.317	38.507	40.308
	Ατομική	8.093	8.443	9.409	10.966	11.852	13.695	14.636	16.234	17.003	19.377
	Συλλογική	16.178	16.987	19.247	18.464	20.045	19.530	19.681	22.273	23.305	25.790
Πραγματική ατομική κατανάλωση		106.720	114.733	123.647	132.903	141.831	154.144	167.494	178.948	190.284	191.718
		16.178									

II. Σταθερές τιμές προηγούμενου έτους		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Τελική Καταναλωτική Δαπάνη	Σύνολο		127.990	138.598	146.385	156.795	168.173	181.090	195.116	205.183	214.344
	Νοικοκυριά		101.766	109.631	116.140	124.384	134.049	145.767	155.671	164.136	167.785
	ΜΚΙΕΝ		1.761	1.701	1.838	1.946	1.867	2.135	2.240	2.326	2.397
	Γενική Κυβέρνηση	Σύνολο	24.452	27.266	28.407	30.465	32.257	33.188	37.205	38.721	44.163
	Ατομική		8.118	8.952	10.585	11.320	13.296	14.155	15.685	16.333	18.946
	Συλλογική		16.334	18.313	17.822	19.145	18.961	19.034	21.520	22.387	25.217
Πραγματική ατομική κατανάλωση			111.646	120.285	128.583	137.650	149.212	162.056	173.596	182.795	189.128

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. η συνολική καταναλωτική δαπάνη το 2009 παρουσίασε οριακή αύξηση κατά 0,3% σε σχέση με το 4ο τρίμηνο του 2008. Ειδικότερα, αύξηση κατά 8,4% παρουσίασε η δημόσια κατανάλωση ή η καταναλωτική δαπάνη της κυβέρνησης, ενώ αντίθετα, η ιδιωτική κατανάλωση παρουσίασε μείωση κατά 1,6%. Επιπλέον πριν την κρίση η αύξηση της τελικής καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών ήταν 7,9%, 8,4%, 6,35% και 6,3% για 2004-2005, 2005-2006, 2006-2007 και 2007-2008 αντίστοιχα σε τρέχουσες τιμές, ενώ η μεταβολή ήταν 7,5%, 8,4%, 6,6% και 5,3% για 2004-2005, 2005-2006, 2006-2007 και 2007-2008 αντίστοιχα σε σταθερές τιμές. Αντίθετα ο ρυθμός μεταβολής της καταναλωτικής δαπάνης της κυβέρνησης ήταν 4,1%, 3,2%, 11,5% και 4,6% για 2004-2005, 2005-2006, 2006-2007 και 2007-2008 αντίστοιχα σε τρέχουσες

τιμές, ενώ η αντίστοιχη μεταβολή σε σταθερές τιμές και για τα ίδια έτη ήταν 5,7%, 2,8%, 11,4% και 4,0%. Επομένως πέρα από τη μείωση που σημειώθηκε το 2008-2009 παρατηρούμε ότι ο ρυθμός αύξησης της καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών και της κυβέρνησης μειώθηκε κατά το 2007-2008.

7.2 ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ

Ως προστιθέμενη αξία ορίζεται η αξία που δημιουργείται από νέα αγαθά μείον την αξία των αγαθών και υπηρεσιών που χρησιμοποιήθηκαν ως ενδιάμεσα αγαθά. Όσον αφορά στην εκτίμηση του Α.Εγχ.Π. με την προσέγγιση της παραγωγής, από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ προκύπτει ότι η συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία παρουσίασε το 2009 μείωση κατά 0,3% σε σχέση με το 2008, όπως παρατηρούμε στον πίνακα 4.2. Αύξηση στην προστιθέμενη αξία παρουσίασαν οι εξής κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας: ο κλάδος γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας κατά 2,9%, ο κλάδος χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων, δραστηριοτήτων σχετικών με την ακίνητη περιουσία, εκμισθώσεων και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων κατά 0,7% και ο κλάδος των λοιπών υπηρεσιών κατά 8,5%. Αντίθετα, μείωση στην προστιθέμενη αξία, παρουσίασαν ο κλάδος της βιομηχανίας, συμπεριλαμβανομένης της ενέργειας κατά 6,6%, των κατασκευών κατά 14,3% και του εμπορίου, ξενοδοχείων- εστιατορίων, μεταφορών και επικοινωνιών κατά 2,9%. Συγκεκριμένα η προστιθέμενη αξία στον κλάδο γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας σε σταθερές τιμές με έτος βάσης το 2000 μειώθηκε κατά 10,2%, 21,0% και 16,5% κατά τα έτη 2004-2005, 2005-2006 και 2006-2007, ενώ αυξήθηκε σημαντικά κατά 14,1% την περίοδο 2007-2008. Η προστιθέμενη αξία στον κλάδο της βιομηχανίας παρουσίασε σημαντική αύξηση της τάξης του 17,3% και του 11,5% τα έτη 2004-2005 και 2006-

2007 αντίστοιχα. Ο κλάδος των κατασκευών παρουσίασε σχετικά αύξηση του ρυθμού προστιθέμενης αξίας την περίοδο 2004-2007, αλλά σημειώθηκε μια δραματική μείωση της τάξης του 38,9% την περίοδο 2007-2008 ως ένδειξη των επιπτώσεων της κρίσης στον κλάδο των κατασκευών και της έλλειψης χρηματοδότησης. Παρόλα αυτά όμως η προστιθέμενη αξία σε τρέχουσες τιμές μειώθηκε ελαφρά το 2008-2009, αλλά αυξήθηκε σημαντικά σε σταθερές τιμές για την ίδια περίοδο κατά 18,3%.

Η προστιθέμενη αξία σε σταθερές τιμές στον κλάδο του χονδρικού εμπορίου παρουσίασε μια μικρή αύξηση κατά μέσο όρο 7,0% τη περίοδο 2004-2008, ενώ η προστιθέμενη αξία στον κλάδο των χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων αυξήθηκε κατά 3,2%, 4,1%, 9,7% και 7,8% τα έτη 2004-2005, 2005-2006, 2006-2007 και 2007-2008 αντίστοιχα.

I. Τρέχουσες τιμές	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Γεωργία, θήρα και δασοκομία, αλιεία και υδατοκαλλιέργειες	7.933	8.260	8.184	8.448	8.223	8.602	7.272	7.670	7.802	8.043
Βιομηχανία συμπεριλαμβανομένης ενέργειας και ύδρευσης	16.754	17.058	18.537	19.326	21.401	23.731	24.753	27.110	29.949	25.145
Κατασκευές	8.470	10.528	8.577	10.045	11.028	10.549	12.429	12.077	10.173	9.581
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευές οχημάτων και ειδών νοικοκυριού,	36.264	40.049	44.620	51.940	55.278	57.806	62.592	66.943	72.890	71.441
Ξενοδοχεία και εστιατόρια, μεταφορές, αποθηκείσεις και επικοινωνίες	24.794	25.136	27.575	30.209	32.591	33.270	34.535	37.484	38.680	42.128
Χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες, δραστηριότητες σχετικές με την ακίνητη περιουσία, εκμιστώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες	26.166	27.936	31.622	34.334	38.557	41.212	44.463	48.517	51.229	56.752
Άλλες υπηρεσίες										
II. Σταθερές τιμές προηγούμενου έτους	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Γεωργία, θήρα και δασοκομία, αλιεία και υδατοκαλλιέργειες		7.836	7.949	7.464	9.018	8.140	7.967	6.758	7.783	7.989
Βιομηχανία συμπεριλαμβανομένης ενέργειας και ύδρευσης		16.856	16.931	19.255	19.959	23.724	23.457	26.303	28.892	27.008
Κατασκευές		10.559	8.314	9.754	11.144	10.644	12.825	11.749	7.964	9.561
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευές οχημάτων και ειδών νοικοκυριού,		38.919	45.953	50.428	55.307	56.617	60.429	65.285	69.927	69.351
Ξενοδοχεία και εστιατόρια, μεταφορές, αποθηκείσεις και επικοινωνίες		24.100	25.995	28.429	31.034	32.040	33.378	36.774	37.971	41.044
Χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες, δραστηριότητες σχετικές με την ακίνητη περιουσία, εκμιστώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες		26.408	29.137	32.741	36.093	39.791	42.744	47.255	51.207	55.240
Άλλες υπηρεσίες										

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος Ε.Σ.Υ.Ε.

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

7.3 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ-ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου που αναφέρεται κιάλας και ως επενδύσεις αποτελείται από τις ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (ΑΕΠΚ) και τις μεταβολές στα αποθέματα . Επιπλέον οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αποτελούνται από την αξία υλικών αγαθών, που δύνανται να αναπαραχθούν και έχουν διάρκεια ζωής μεγαλύτερη από ένα έτος και τα οποία σε δεδομένη περίοδο προστίθενται στα ήδη υπάρχοντα για να χρησιμοποιηθούν στην παραγωγική λειτουργία. Στις επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου περιλαμβάνονται οι έκτακτες δαπάνες για επισκευές κεφαλαιακών αγαθών, οι οποίες γίνονται για να αυξήσουν την παραγωγική ικανότητα των αγαθών αυτών η να παρατείνουν την διάρκεια της χρήσης τους.

Ο μεταβολές των αποθεμάτων αναφέρονται στις διαφορές, θετικές η αρνητικές, των αποθεμάτων τελικών προϊόντων και υποπροϊόντων, των προϊόντων που βρίσκονται σε στάδιο επεξεργασίας των πρώτων και βοηθητικών υλών και άλλων υλικών αγαθών όπως και η μεταβολή του ζωικού κεφαλαίου, τα οποία βρίσκονται στα χέρια των επιχειρήσεων ή και του δημοσίου. Ο υπολογισμός δεν περιλαμβάνει μεταβολές αποθεμάτων στα χέρια ιδιωτών. Ο υπολογισμός των μεταβολών των αποθεμάτων μετρά τις αυξήσεις ή μειώσεις του φυσικού όγκου μεταξύ των αποθεμάτων έναρξης και λήξης δεδομένης περιόδου. Συνεπώς δεν περιλαμβάνονται κέρδη ή ζημιές που συνδέονται με τις μεταβολές τιμών. Αυτό επιτυγχάνεται με την αποτίμηση της ποσότητας των αγαθών με μια μέση ετήσια τιμή.

Από τον πίνακα που ακολουθεί συμπεραίνουμε ότι η μεταβολή του συνόλου του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου, σε σταθερές τιμές με έτος βάσης το 2000, μεταξύ των ετών 2005-2006 και 2006-2007 ήταν

11,2% και 7,4% τα έτη, ενώ τα έτη 2007-2008 και 2008-2009 μειώθηκε αντίστοιχα κατά 5,6% και 11,6%. Συγκεκριμένα πριν την κρίση του 2007 ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου στα αγροτικά προϊόντα αυξήθηκε κατά 33,2% και 17,2% τα έτη 2004-2005 και 2005-2006 αντίστοιχα, ενώ μειώθηκε κατά 7,2% και 2,2% αντίστοιχα τα έτη 2006-2007 και 2007-2008. Παρόλο τη μείωση, ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου στον κλάδο των αγροτικών προϊόντων αυξήθηκε σχετικά σημαντικά το έτος 2008-2009 κατά 10,3%.

Σημαντική μείωση παρατηρήθηκε στον κλάδο των μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων το έτος 2008-2009 κατά 20,6%, ενώ κατά την περίοδο 2004-2008 σημείωνε μια μέση ετήσια αύξηση 11% περίπου. Από την άλλη πλευρά ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου στον κλάδο του εξοπλισμού μεταφορών παρουσίασε σημαντική μείωση στα έτη 2004-2005 και 2008-2009 κατά 24,8% και 14,6% αντίστοιχα, ενώ αυξήθηκε σημαντικά κατά 39,0% την περίοδο 2006-2007.

Στον κλάδο των κατοικιών ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου αυξήθηκε σημαντικά την περίοδο 2005-2006 κατά 28,5%, ενώ παρουσίασε μια δραματική μείωση τις περιόδους 2007-2008 και 2008-2009 της τάξεως του -31,7% και -20,6% ως ένδειξη των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσεως ειδικά στον κλάδο των κατοικιών με τη μείωση της ζήτησης και τα προβλήματα στην ρευστότητα που αντιμετωπίζουν οι Ελληνικές τράπεζες, με αποτέλεσμα να έχουν μειώσει τη χορήγηση δανείων με στόχο την κάλυψη των τρεχουσών συναλλαγών τους και την ενίσχυση της ρευστότητάς τους.

Ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου στον κλάδο των άλλων κατασκευών παρουσιάζει μια σταθερή σχετικά αύξηση την περίοδο 2004-2009 που φαίνεται ότι δεν επηρεάστηκε από την παγκόσμια οικονομική κρίση, καθώς στον κλάδο των άλλων προϊόντων

παρατηρούμε ότι υπήρξε μια σημαντική μείωση του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου κατά 11,6% το 2008-2009.

Όσον αφορά τις μεταβολές αποθεμάτων σε σταθερές τιμές με έτος βάσης το 2000, παρατηρούμε ότι σημειώθηκε μια αξιοσημείωτη αύξηση την περίοδο 2006-2008, αφού οι μεταβολές αυξήθηκαν από 222 το 2006 σε 1.887 το 2007 και σε 4.274 το 2008. Έπειτα όμως σημειώθηκε μια πτώση στις μεταβολές των αποθεμάτων το 2008-2009, αφού μειώθηκαν από 4.274 το 2008 σε 3.475 το 2009. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (2010β), οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου μειώθηκαν κατά 19% το 2009 σε σχέση με το 2008. Ειδικότερα, μείωση σημειώθηκε στις κατοικίες κατά 23,3%, στο μηχανολογικό εξοπλισμό κατά 19,6%, στον εξοπλισμό μεταφορών κατά 13,2%, στις λοιπές κατασκευές κατά 20,8% και στα λοιπά επενδυτικά προϊόντα κατά 0,4%. Αντίθετα, αύξηση κατά 3,3% σημειώθηκε στα αγροτικά προϊόντα.

I. Τρέχουσες τιμές		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου		31.778	33.979	34.937	42.205	42.218	39.663	45.582	50.331	50.048	43.042
Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου κατά επενδυτικό αγαθό	Αγροτικά προϊόντα	74	81	85	99	74	91	106	78	95	102
	Μεταλλικά προϊόντα, μηχανήματα	6.724	6.908	7.659	8.173	9.061	9.995	11.446	12.812	14.451	11.584
	Εξοπλισμός μεταφορών	3.692	3.667	6.007	6.854	6.821	5.464	4.927	7.246	7.401	6.166
	Κατοικίες	9.325	9.907	11.580	13.277	13.478	13.726	18.309	17.207	12.719	9.938
	Άλλες κατασκευές	8.619	9.981	8.384	10.195	9.991	9.008	8.420	8.844	9.424	9.783
	Άλλα προϊόντα	1.016	1.121	1.496	1.567	1.821	1.877	2.079	2.170	2.219	2.327
Σύνολο	29.450	31.665	35.211	40.165	41.246	40.161	45.288	48.358	46.310	39.900	
Μεταβολές αποθεμάτων		2.328	2.314	-274	2.040	972	-498	294	1.973	3.738	3.142
II. Σταθερές τιμές προηγούμενου έτους		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου			33.025	34.408	41.401	41.653	38.883	44.336	49.273	49.061	43.338
Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου κατά επενδυτικό αγαθό	Αγροτικά προϊόντα		74	68	95	61	85	101	94	92	102
	Μεταλλικά προϊόντα, μηχανήματα		6.735	7.603	8.138	9.181	10.070	11.286	12.608	14.237	11.587
	Εξοπλισμός μεταφορών		3.581	5.988	6.776	6.907	5.391	4.882	7.210	7.089	6.126
	Κατοικίες		9.722	11.409	12.978	13.162	13.378	17.793	16.738	12.195	9.961
	Άλλες κατασκευές		9.681	8.144	9.876	9.623	8.608	8.037	8.628	9.036	9.799
	Άλλα προϊόντα		1.081	1.453	1.516	1.774	1.840	2.015	2.110	2.139	2.288
Σύνολο			30.874	34.665	39.380	40.708	39.373	44.114	47.387	44.787	39.863
Μεταβολές αποθεμάτων			2.151	-257	2.021	945	-491	222	1.887	4.274	3.475

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

7.4 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ, ΚΑΘΑΡΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΗ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ

Ως Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα ορίζεται το εισόδημα που δημιουργείται από τους μόνιμους κατοίκους μιας χώρας, ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής τους ή της δραστηριότητας τους ως συντελεστές παραγωγής. Έτσι το Εθνικό Εισόδημα περιλαμβάνει και το εισόδημα ή την παραγωγή που έχει δημιουργηθεί από τους μόνιμους κατοίκους μίας χώρας στο εξωτερικό. Κατά συνέπεια το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα αποτελεί το σύνολο των αμοιβών που αποκτώνται από τους μόνιμους κατοίκους της επικράτειας σε δεδομένη χρονική περίοδο σε αντάλλαγμα των υπηρεσιών που παρείχαν στην παραγωγική διαδικασία, οπουδήποτε και αν διεξάγεται αυτή, δηλαδή είτε μέσα στα όρια της επικράτειας, είτε έξω από αυτήν, αυξημένο κατά τις αποσβέσεις.

Το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα διαφέρει από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά το ποσόν του καθαρού εισοδήματος από την αλλοδαπή, που μπορεί να είναι θετικό η αρνητικό. Πιο συγκεκριμένα το ποσόν του καθαρού εισοδήματος από την αλλοδαπή προκύπτει από τη διαφορά των εισροών και εκροών εισοδημάτων από και προς την αλλοδαπή.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζουμε την εξέλιξη του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος, καθώς και του καθαρού εθνικού εισοδήματος σε τιμές αγοράς το οποίο προκύπτει από τη διαφορά του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος και των αποσβέσεων πάγιου κεφαλαίου. Επιπλέον στον ίδιο πίνακα παρουσιάζουμε την εξέλιξη του καθαρού εθνικού διαθέσιμου εισοδήματος, το οποίο προκύπτει από τη διαφορά του καθαρού εθνικού εισοδήματος σε τιμές αγοράς και του ποσού των καθαρών μεταβιβάσεων της αλλοδαπής, όπου το τελευταίο

είναι η διαφορά των τρεχουσών μεταβιβάσεων από και προς την αλλοδαπή.

Τέλος στον ίδιο πίνακα παρουσιάζουμε την εξέλιξη της καθαρής αποταμίευσης για την περίοδο 2000-2009 η οποία προκύπτει από τη διαφορά του καθαρού εθνικού διαθέσιμου εισοδήματος και της τελικής καταναλωτικής δαπάνης.

Επίσης πρέπει να επισημάνουμε ότι οι τιμές αγοράς ή αγοραίες τιμές είναι οι τιμές συντελεστών παραγωγής αυξημένες κατά τις επιβαρύνσεις από την έμμεση φορολογία και μειωμένες κατά τις επιδοτήσεις ή τις εισοδηματικές ενισχύσεις προς τις επιχειρήσεις.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ σε αγοραίες τιμές	136.648	147.352	157.028	171.449	184.446	192.066	205.922	219.817	231.285	230.938
Αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου	15.541	16.932	17.948	21.476	22.779	23.983	25.533	27.170	29.210	31.200
ΚΑΘΑΡΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ σε αγοραίες τιμές	121.107	130.419	139.080	149.973	161.666	168.083	180.390	192.647	202.075	199.738
Τρέχουσες μεταβιβάσεις που εισπράττονται από την αλλοδαπή	3.100	3.058	2.641	2.700	2.626	2.569	2.747	2.531	2.927	2.516
Τρέχουσες μεταβιβάσεις που πληρώνονται στην αλλοδαπή	1.482	1.467	1.665	1.706	2.101	2.760	2.794	4.026	3.596	4.089
ΚΑΘΑΡΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	122.725	132.010	140.056	150.967	162.191	167.892	180.343	191.152	201.406	198.166
Τελική καταναλωτική δαπάνη	122.899	131.720	142.895	151.367	161.876	173.673	187.175	201.221	213.589	217.508
ΚΑΘΑΡΗ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ	-174	290	-2.839	-400	314	-5.781	-6.832	-10.069	-12.183	-19.342
Κεφαλαιακές μεταβιβάσεις που εισπράττονται από την αλλοδαπή	3.415	2.005	1.714	2.757	2.846	2.750	4.990	5.332	3.709	2.308
Κεφαλαιακές μεταβιβάσεις που πληρώνονται στην αλλοδαπή	87	126	145	130	152	188	208	300	309	291
Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου	31.778	33.979	34.937	42.205	42.218	39.663	45.582	50.331	50.048	43.042
Αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου	15.541	16.932	17.948	21.476	22.779	23.983	25.533	27.170	29.210	31.200
ΚΑΘΑΡΗ ΧΟΡΗΓΗΣΗ(+) / ΚΑΘΑΡΗ ΛΗΨΗ (-) ΔΑΝΕΙΩΝ	-13.082	-14.877	-18.259	-18.502	-16.431	-18.899	-22.099	-28.197	-29.621	-29.167

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος Ε.Σ.Υ.Ε.

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΡΙΣΕΩΝ

8.1 ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Ένα άλλο μεγάλο θέμα που θα πρέπει να μας απασχολήσει είναι η πρόληψη μελλοντικών κρίσεων. Η ίδια η πρόληψη θα πρέπει να αποτελέσει κυρίαρχο σημείο στην εκτέλεση όλων των ενεργειών που έχουν αποφασισθεί. Όλες αυτές οι ενέργειες, βασιζόμενες σε πλήρες στρατηγικό σχεδιασμό και σε σωστή εκπόνηση στοχοθετημένων ενεργειών, προσδίδουν στον οργανισμό μας (συμπεριλαμβανομένων κυβερνητικών σχημάτων) ένα σταθερό και υγιές δημιουργικό προφίλ. . Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά τι πρέπει να περιλαμβάνει ένα πλήρες σχέδιο δράσης για την πρόληψη και αποφυγή κρίσεων:

- Εντοπισμός σεναρίων κρίσεων.
- Ενέργειες πρόληψης κρίσεων.
- Ενέργειες αποτελεσματικής αποφυγής σοβαρών και προβλεπόμενων κρίσεων.
- Μέτρηση της αποτελεσματικότητας των ενεργειών επικοινωνιακής διαχείρισης κρίσεων, συγκριτικά με την προ κρίσεως κατάσταση.

8.1.1 ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΣΕΝΑΡΙΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Σενάριο: Μια υποθετική κατάσταση στην οποία ισχύουν συγκεκριμένες συνθήκες εκδήλωσης κρίσης με βάση τις οποίες εκτελούνται μία ή περισσότερες από τις ενέργειες που περιγράφηκαν, και αποθηκεύονται τα αποτελέσματά τους.

Ένα σενάριο είναι ένα εργαλείο σύνδεσης μεταβαλλόμενων δεδομένων – παραμέτρων και συνθηκών που ισχύουν.

Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει την αναγνώριση των διαφόρων αβεβαιοτήτων, τον ορισμό των διαφόρων καθοριστικών παραγόντων που τις προσδιορίζουν και τη σύνθεση ενός συνόλου παραδοχών σε σχέση με καθεμία από αυτές. Με άλλα λόγια κάθε σενάριο περιγράφει μια ιστορία, έναν κόσμο που είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης διαφόρων στοιχείων και γεγονότων υπό συγκεκριμένες συνθήκες.

Αν και η πρακτική της μεθόδου των σεναρίων άρχισε στη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η μέθοδος αυτή απέκτησε μεγαλύτερη δημοτικότητα μετά την επιτυχή χρήση της από τη Royal Dutch/ Shell τη δεκαετία του 70. Στην περαιτέρω γνωριμία της με το ευρύ επιχειρηματικό κοινό συντέλεσε η δημοσίευση δύο άρθρων του Pierre Wack στο «Harvard Business Review», το φθινόπωρο του 1985. Στα άρθρα αυτά, ο Wack που ήταν υπεύθυνος στρατηγικού σχεδιασμού της Royal Dutch/ Shell, περιέγραφε τη χρήση της μεθόδου στην κατανόηση των πετρελαϊκών κρίσεων²⁷.

8.1.2. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ

Όλες οι ενέργειες που σκοπό έχουν να προλάβουν μια πιθανή κρίση. Ενέργειες που σχετίζονται με όλα τα κομμάτια της επιχειρηματικής δραστηριότητας: οικονομικό, μάρκετινγκ, μάρκετινγκ και τη συνεργασία όλων αυτών με βάση την εμπειρία από προηγούμενη διαχείριση κρίσεων. Στην ουσία, η πρόληψη αφορά στην αποφυγή μιας εσωτερικής κρίσης και την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων στην επιχείρηση μιας κρίσης

²⁷ Κράλογλου, Σ. και Καραγεώργου, Ε. (2008). Γ. Αλογοσκούφης: Έως 28 δισ. ευρώ για την Στήριξη των Τραπεζών. [online]. 15 Οκτωβρίου, διαθέσιμο από: <http://www.capital.gr/news.asp?details=597536>

γενικότερης και πιο γενικευμένης. Στην προκειμένη περίπτωση μιλάμε για το πλέγμα των ενεργειών που θα αποτελέσουν έναν ιστό προστασίας της τοπικής αγοράς από μια μελλοντική κρίση.

Ακριβώς όπως σε ένα ιατρικό τσεκ-απ, έτσι κι εδώ, κατά καιρούς είναι απαραίτητη η μέτρηση κάποιων δεδομένων για την καλύτερη παρατήρηση της πορείας της αγοράς για την αποφυγή δύσκολων καταστάσεων, καθώς επίσης και για την καλύτερη αντιμετώπιση και διαχείρισή τους όταν αυτές κάνουν την εμφάνισή τους.

8.1.3 ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΥΓΗΣ ΣΟΒΑΡΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Η ηθική είναι μονόδρομος στην αποφυγή των κρίσεων που βιώνουμε στην εποχή μας, ειδικά αν συνοδεύεται από ένα κατάλληλο εταιρικό και κρατικό θεσμικό πλαίσιο, καθώς και αν αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της εταιρικής κουλτούρας, η οποία συνεχώς καλλιεργείται στο προσωπικό και προβάλλεται δυναμικά από τη διοίκηση. Με άλλα λόγια η διαμόρφωση μιας καλής ψυχολογίας της ίδιας της επιχειρηματικής κοινότητας, αλλά και του καταναλωτικού κοινού και η δημιουργία καλού κλίματος σε βάθος χρόνου, με συνέπεια και ευρηματικότητα, οδηγούν στην πιο αποτελεσματική αποφυγή των κρίσεων. Όταν από πριν έχουμε προετοιμάσει το έδαφος και οι εμπλεκόμενοι σε οποιαδήποτε ενδεχόμενοι κρίση έχουν εκ των προτέρων διαμορφωμένη μια καλή ψυχολογία είναι πολύ δύσκολο να παρασυρθούν από την γενικότερη ψυχολογία της μάζας που θα συμπαρασύρει όλους εκτός από αυτούς.

8.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΓΟΡΑΣ

Ανεξάρτητα από τα αποτελέσματα της διαχείρισης της υπάρχουσας κρίσης η συλλογή δεδομένων καθώς επίσης και ο τρόπος συλλογής τους καθιστούν την διαδικασία της διαχείρισης και τα ευρήματά της ιδιαίτερα πολύτιμα.

Πέραν της ανάγκης για πλήρη επανατροφοδότηση, η συνεχής και αδιάκοπη έρευνα μάρκετινγκ, ακόμα και μετά το τέλος της κρίσης, είναι απαραίτητη για την δημιουργία μιας βάσης δεδομένων που θα αποτελέσει την φαρέτρα, το οπλοστάσιο για την μάχη ενάντια στις επόμενες κρίσεις. Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά ποιες μέθοδοι έρευνας είναι προτιμότερο να χρησιμοποιηθούν και με ποιο τρόπο²⁸.

8.2.1 ΔΙΑΡΚΕΙΣ ΟΜΑΔΕΣ ΕΣΤΙΑΣΗΣ (FOCUS GROUPS)

Τεχνική που συνίσταται στη διεξαγωγή ομαδικής συζήτησης με τη συμμετοχή μικρού αριθμού επιλεγμένων ατόμων (συνήθως 8-12). Στην περίπτωση μας, όπως προαναφέρθηκε είναι προτιμότερο να είναι πιο ανοικτές σε συμμετοχή και να έχουν περισσότερο τον χαρακτήρα ενός ανοικτού φόρουμ.

Οι συζητήσεις είναι “εστιασμένες” με διττό τρόπο. Κάθε συζήτηση στοχεύει στη διερεύνηση συγκεκριμένης υπο-ομάδας του δείγματος προϋποθέτοντας την ομοιογένεια των συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά που ενδιαφέρουν. Οι συζητήσεις εστιάζουν σε συγκεκριμένη και προκαθορισμένη θεματολογία.

Οι ομάδες εστίασης συντονίζονται από εξειδικευμένους ψυχολόγους/κοινωνικούς επιστήμονες (moderators) οι οποίοι καθοδηγούν με έντεχνους τρόπους τη συζήτηση διατηρώντας τη δυναμική της ομάδας σε

²⁸ users.auth.gr/tsitsoni/files/gr/34.pdf

ισορροπία, εξασφαλίζουν την κάλυψη της θεματολογίας που ενδιαφέρει, προτρέπουν τους συμμετέχοντες να εκφράσουν ελεύθερα τη γνώμη τους και να αναπτύξουν διάλογο μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα άνετο και χαλαρό κλίμα που προσιδιάζει σε μια “φυσιολογική” συζήτηση. Ιδιαίτερο πλεονέκτημα των ομάδων εστίασης αποτελεί η αλληλεπίδραση που αναπτύσσεται μεταξύ των συμμετεχόντων γεγονός που επιτρέπει να διερευνήσουμε τις αντιλήψεις και τις στάσεις των συμμετεχόντων εντός ενός κοινωνικού πλαισίου, να αντιληφθούμε π.χ. το πως η κάθε άποψη ή στάση συγκροτείται σε αντιδιαστολή με μια αντίθετη θέση. Όπου αυτό είναι αναγκαίο, καθίσταται εφικτή η ανάλυση ενδο-ομαδικών λειτουργιών (δομή των κανόνων - norms της ομάδας και βαθμός προσήλωσης σε αυτούς, επιρροές της ομάδας στο άτομο, αποδοτικότητα της ομάδας, κ.λπ.).

Η συνεχής και συνεχώς ανανεούμενη ομάδα εστίασης παρέχει τη δυνατότητα στην ομάδα διαχείρισης να λαμβάνει στοιχεία που θα έχουν και το στοιχείο της επικαιρότητας, ανάλογα με την περίπτωση καθώς επίσης λειτουργούν και σαν μια αλληλεπίδραση της ομάδας διαχείρισης και της επιχειρηματικής κοινότητας που δίνει την δυνατότητα ανάπτυξης πιο στενών σχέσεων και ένα κλίμα αυξανόμενης εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας, στοιχεία απαραίτητα για την καλύτερη μετάδοση μελλοντικών μηνυμάτων.

8.2.2 ΔΗΜΟΣΚΟΠΗΣΕΙΣ ΜΕΣΩ INTERNET

Η πραγματοποίηση online δημοσκοπήσεων, για θέματα επικαιρότητας ή σχετικά με κάποιο αντικείμενο που ενδιαφέρει, μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα θετική για τη φήμη και την ψυχολογία. Ο λόγος είναι ότι αρκετοί επισκέπτες αρέσκονται να καταθέτουν την άποψή τους μέσω Internet σε ζητήματα αιχμής, και για το λόγο αυτό επισκέπτονται συχνά

ιστοσελίδες που φιλοξενούν δημοψηφίσματα. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στον καταρτισμό των θεμάτων που πρόκειται να υποβληθούν στην κρίση της κοινής γνώμης: θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από σοβαρότητα, να έχουν μελετηθεί αρκετά, και οι προτεινόμενες απαντήσεις να αντανακλούν, τουλάχιστον, τις γνωστές απόψεις που έχουν διατυπωθεί για το εκάστοτε επίμαχο θέμα.

Στο Διαδίκτυο υπάρχουν αρκετές εφαρμογές "ψηφιακής κάλπης", που δίνουν τη δυνατότητα να τεθούν τα ζητήματα και να διαχειριστεί η όλη διαδικασία (έναρξη και λήξη, έλεγχος ψήφων κ.λπ.).

Με αυτό τον τρόπο, άμεσα, γρήγορα και αποτελεσματικά έχουμε την δυνατότητα της σφυγμομέτρησης της κοινής γνώμης, ιδιαίτερα των μικρότερων ηλικιών, στοιχείο απαραίτητο σαν μοχλός στήριξης της όλης επικοινωνιακής προσπάθειας²⁹.

²⁹ Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης

διαθέσιμο από:

http://www.inclusivedemocracy.org/pd/is2/issue_2_id_1.htm

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Ελλάδα βρίσκεται σε μία κρίσιμη καμπή της σύγχρονης ιστορίας της, καθώς οι οικονομικές πολιτικές των τριών τελευταίων δεκαετιών την έχουν οδηγήσει στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Η χρεοκοπία, ωστόσο, είναι δυνατόν να αποτραπεί και η Ελλάδα να επανέλθει σε τροχιά ανάπτυξης, με την προϋπόθεση ότι θα νομοθετηθούν και θα εφαρμοστούν με συνέπεια σημαντικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Για την επιτυχία αυτών των μεταρρυθμίσεων, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η κοινωνική συναίνεση.

Συγκεκριμένα, χρειάζεται γενική ομοφωνία αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους απαιτούνται μεταρρυθμίσεις καθώς και με τις συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις που πρέπει να εφαρμοστούν. Η συναίνεση όμως απουσιάζει. Ορισμένοι αντιτίθενται στις μεταρρυθμίσεις στις οποίες έχει συμφωνήσει η Ελλάδα με τους δανειστές της, αναφέροντας ότι είναι άστοχες ή ότι σηματοδοτούν απώλεια της εθνικής κυριαρχίας. Κάποιοι άλλοι υπεραμύνονται των μεταρρυθμίσεων, υποστηρίζοντας, ωστόσο, ότι αποτελούν το τίμημα που πρέπει καταβληθεί για την αποφυγή της πτώχευσης, υπονοώντας έτσι ότι θα υποστήριζαν κάθε μεταρρύθμιση που θα απαιτούνταν από τους δανειστές της Ελλάδας. Τέλος, ένα μεγάλο ποσοστό του κοινού παραμένει αβέβαιο σχετικά με το αν η Ελλάδα θα καταφέρει να ξεπεράσει την κρίση, και δεν γνωρίζει με ποιον τρόπο θα συμβάλουν οι μεταρρυθμίσεις στην επίτευξη αυτού του σκοπού. Το μεγαλύτερο μέρος της συζήτησης που αφορά τα τρέχοντα προβλήματα της Ελλάδας επικεντρώνεται στη βραχυπρόθεσμη διαχείριση της κρίσης.

Αν, εφαρμοστούν αλλαγές, η διαχείριση του χρέους θα διευκολυνθεί: Η Ελλάδα θα είναι σε θέση να δανείζεται με πολύ

χαμηλότερα επιτόκια καθώς οι δανειστές της θα αισθάνονται πολύ πιο ασφαλείς αναφορικά με την ικανότητά της να αποπληρώσει το χρέος της. Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις είναι απαραίτητες όχι μόνο για την αποπληρωμή του χρέους αλλά και για τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και ευημερία της Ελλάδας. Ακόμη και αν το χρέος της Ελλάδας εξαφανιζόταν ως διά μαγείας, οι ίδιες μεταρρυθμίσεις θα απαιτούνταν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τάκης Φωτόπουλος, *Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης και η οικονομική δημοκρατία ως λύση*, στο <http://www.scribd.com/doc/4944695/>-

Πουρναράκης, Ε. Δ. και Χατζηκωνσταντίνου, Γ.Θ. (1999), *Αρχές Οικονομικής*, Εκδόσεις ΑΝΙΚΟΥΛΑ, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Βαβούρας, Ι.Σ. (1998), *Οικονομική πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Κράλογλου, Σ. και Καραγεώργου, Ε. (2008). Γ. Αλογοσκούφης: Έως 28 δισ. ευρώ για την Στήριξη των Τραπεζών. [online]. 15 Οκτωβρίου, διαθέσιμο από: <http://www.capital.gr/news.asp?details=597536>.

Μαλλιαρόπουλος, Δ. (2010), *Δημοσιονομική Προσαρμογή και Οικονομική Ανάπτυξη 2010-2020*, Eurobank Research, Οικονομία και Αγορές

Πουρναράκης, Ε. Δ. και Χατζηκωνσταντίνου, Γ.Θ. (1999), *Αρχές Οικονομικής*, Εκδόσεις ΑΝΙΚΟΥΛΑ, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Γεωργιάδης, Ν. (2005). “*Η Πορεία των Οικονομικών Μεγεθών των Μεγάλων Εμπορικών Τραπεζών το Β’ Εξάμηνο του 2005*”. *Investment Research & Analysis Journal*, Σεπτέμβριος

Σταμάτης, Γ. (1990), *Αναπαραγωγή, Εισοδηματικό Κύκλωμα και Εθνικοί Λογαριασμοί, Μια Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Ολομέλεια της Βουλής, (2010), *Προστασία της εθνικής οικονομίας - Επείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση της δημοσιονομικής κρίσης*, επίσημα Πρακτικά της Ολομέλειας της Βουλής ΟΗ, Μάρτιος

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Κράλογλου, Σ. και Καραγεώργου, Ε. (2008). Γ. Αλογοσκούφης: Έως 28 δισ. ευρώ για την Στήριξη των Τραπεζών. [online]. 15 Οκτωβρίου, διαθέσιμο από: <http://www.capital.gr/news.asp?details=597536>.

Τάκης Φωτόπουλος, Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης και η οικονομική δημοκρατία ως λύση, διαθέσιμο από: <http://www.scribd.com/doc/4944695/>-

Μεταρρυθμίσεις και ευκαιρίες σε μια κρίσιμη συγκυρία διαθέσιμο από: greekeconomistsforreform.com/.../the-economic-crisis-in-greece-a-time-of-reform-and-opportunity-2/ -

Φιλελεύθερη συμμαχία διαθέσιμο από: greekeconomistsforreform.com/wp-content/uploads/deth73-80.pdf

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Μεταρρυθμίσεις και ευκαιρίες διαθέσιμο από: www.e-lefkas.gr/.../3745-2010-09-08-19-25-30.html

Ερωτήσεις και απαντήσεις για την κρίση διαθέσιμο από: www.tovoion.com/.../ερωτησεις%20και%20απαντησεις%20για

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

διαθέσιμο από: <http://www.casss.gr/PressCenter/Articles/2301.aspx>

Η οικονομική διάσταση της σημερινής κρίσης

διαθέσιμο από:

http://www.inclusivedemocracy.org/pd/is2/issue_2_id_1.htm

http://news247.gr/health/afieromata/petrelaio_oi_kriseis_poy_sygklonisan_ton_planht_h.1653557.html

http://www.enthesis.net/index.php?option=com_content&view

<users.auth.gr/tsitsoni/files/gr/34.pdf>

i